

8

188

СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ

Д О
ОСНОВ УКРАЇНСЬКОГО НА-
ЦІОНАЛІЗМУ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

І 9 2 3

ВІДЕНЬ - ПРАГА

189

СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ

ДО ОСНОВ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

ВІДЕНЬ - ПРАГА 1923

I. ДЕКІЛЬКА ВСТУПНИХ УВАГ

1910

Націоналізм, націоналіст... це слово в українській суспільності тепер щонайменше непопулярні - щоб не сказати неприличні, не тільки для "діяча", але і для звичайного громадянина.

Для постороннього чоловіка /ця на жаль дуже правдива/ обставина являється дуже оригінальною, коли не безглуздою. Посторонній думає: ось Українці збудилися з вічного сну, хочуть тепер будувати державу, мовляв, у ентографічних границях, а націоналізм у них щось неначе заборонене для всякого шануючого себе чоловіка? Що це таке?

Так подумає всякий пересічний Європейець. Так подумає /хоч у іншій формі/ наш український мужик. А ми? Українська інтелігенція?

Ми думаємо інакше. У нас вже в 90-их роках минулого століття жалувався зінківський просто на антинаціоналізм інтелігенції, показував драгоманів ясний шлях "космополітизму в ідеях і цілях, націоналістові в ґрунті і формах" - надармо! Українській інтелігенції захотілося конче, але то конче! наче розвезеній дитині відкинути всяке національне стремління й зате попертися на "вселюдський шлях всесвітнього поступу". Це показалося вже в початках ХХ століття. Органічна праця над народом, ведена /й то тільки частиною інтелігенції/ в Галичині, не знаходила крім милосердного підсміхування ніякого відгону серед українського громадянства. Так само і змагання поодиноких одиниць у тодішній російській Україні.

Прийшла перша революція в Росії 1905 року і "вселюдські ідеали" в перше порядно стукнули по голові бідолашний український на-

ціоналізм та веліли йому сидіти тихо. Результати відомі.

Прийшла друга революція 1917 року. Універсалісти "вселюдські ідеали" не могли вже - що правда - спинити живлової потуги українського народу, коли він виявляв волю самостійного політичного існування. Та вони дуже скоро встигли затруїти сю силу, розложити суспільність всеукраїнського стремління на слабкі відруки серед загальної апатії. Розбурхане народне море, що могло своєю кінетичною енергією розвалити хоч які скелі, що стояли йому на перепоні, прийняло згодом дуже оригінальний вид. Перше його хвилі йшли наче вітрові хвилі моря в одному напрямкові - сила їх була сливе безмежна. Потому /1920/ широкі простори цього моря ледки хвилюють, тут і там здійсмається - що правда - могутній погій народнього повстання, але він працює в різних напрямках, кидається в судорогах туди й сюди... Розуміється, ніякого пуття з цього не виходить.

Результати відомі.

А в 1921 і 22 році приходять по всіх страхіттях війни, революції й помору ще одне страхіття - голод. Голод у житниці Європи, голод як наслідок - між иншими тех антінаціональної дурійки...

Україна окупована. Суцільна її територія розшарпана на дев'ять шматків, поділена поміж дев'ять державних організмів, які всі - без виїмку - українству чужі й майже всі ворожі...

Таке діється на нашій славній Україні, на нашій - не своїй землі! Колиб вона ще була "своя", колиб ми були "державним народом", що від століть або хочби десятиліть

192

живе своїм самостійним державним життям, можлиби таку величезну перевагу різних універсалистичних стремлінь над націоналізмом ще сяк - так зрозуміти. Та ми таким "державним народом" стали по століттях неволі щойно перед пару роками! Наша новітня державність, все була неугрунтована, все дуже поважно хиталася на своїх основах, її будуччина все була закрита грізними хмарами сумнівів і небезпек. І до того ця державність з усею її ідеєю була побудована на народі й тільки на народі, на почутті його національної окремішности - отже нарешті на нічим иншим як на націоналізмі!

Покищо ще невидно, щоби українська інтелігенція починала бодай призадумуватись над дійсними починами цих страшних невдач 1918 і 19 року, тих величезних небезпек, що загрожують під цю пору вже не тільки українській державности але й самому існуванню українського народу. Завзята "війна всіх проти всіх" триває з незмінною завзятістю дотепер. Вона доказує, що всі бачуть, що все йшло і йде щось "не так", як повинно було й повинно йти. Та всі ми обмежуємося на тим, що шукаємо винувників, обкидуємо їх лайками, спихаємо вину з себе на других. Всі українські партії і псевдо партії крутяться й досі в божевільному вихрі воєнного танцю й атакують одні других з безмежною ненавистю: хлібороби державники, хлібороби демократи, народня партія, народні республіканці, християнські суспільники, трудовики, радикали, соціалісти самостійники, соціальні демократи різних мастей, ще більше різнородні соціальні революціонери, комуністи, анархісти і т.д. і т.д., имже имя єсть легіон! Все це їлоб одно другого!

195

До цього чудового справді образу прилучаються споконвічя хиба українських освічених сфер: нездібність до розуміння всякої справи инакше як особисто, неуміння думати по громадянськи. Найкращий почин, найбільш спасінний напрямок думки чи діла має завзятих ворогів у всіх цих, що чуються цим почином чи напрямком особисто вже не покривдженими, чи поставленими поза скобку, але хочби тільки поставленими не на першому, але на другому чи третьому місці. Кожний хоче бути "діячем", передовиком; ряжовиком - громадянином ніхто не хоче бути! Правда, з ще одна проява. У своїй ігноранції ми, українські інтелігенти, все таки хочемо направити се лихо, що наробили. Але, не могучи вище себе скоčiti, думаємо й далі в старих категоріях... І йдемо: одні бульше "на право", другі бульше "на ліво" в порівнанні з тим шляхом, яким дотепер йшли, переходимо з гуртка в гурток, з партії в партію, з "орієнтації в орієнтацію".

Кидаємося сюди й туди, наче риба об дід, і не бачимо ясного виходу з поганої ситуації.

А чому?

Головних причин є, як думаю, дві:

1. Це дуже мала загальна освіта в українській інтелігенції; 2. це не достача в неї здорової національної свідомости. Перша причина в дуже значній частині родить другу, однак друга зв'язана теж виразними причинними зв'язами з першою.

Ціла будуччина українського народу залежить від цього, щоби як найшвидше щезли ці обі причини нашого теперішнього лихоліття.

Щоб усунути першу, мусить ціла громада культурних робітників України взятися прецінь раз до систематичної, плянкової праці, замість - як дотепер - безплянково управляти "штуку для штуки". Щоб усунути другу причину треба конче комусь з'ясувати суть українського націоналізму вже не для чужинців, а для нас самих.

Супроти цього справа суті українського націоналізму являється навіть під нинішню, політично так "гарячу" хвилю, коли - мовляв - нема часу на теоретизування, дуже актуальною, Щоби сяк так розчовпати цю суть, требаби написати грубу книгу й то мабуть не одну. До такого великого діла покликаний цей "апостол правди і науки" якого з такою розпукою вижидав Шевченко.

Та...

Хоч які великі дні переживала недавно Україна, хоч яке люте врем'я по них настало, цей апостол не прийшов. Великий учений, що міг стати для Українців тим, чим став Масарик для Чехів, покладає всю надію на світову революцію і говорить згідно про "націоналістичну публіку", великий письменник ще міг стати українським Маццінім, пірнув з головою в антинціональний ~~народний-трибун, нехайшазши-фазу~~ комуністичний універсалізм великий народний трибун, перейшовши фазу цезаризму, опинився під протексію Польщі...

Не прийшов апостол правди й науки, завели наші надії провідника...

Пора тому на громадян-рядовиків. Пора нам, новітнім "козакам-нетягам" одностаїне стати й засукати рукави, щоби направити це, що поцсувати новітні "дуки-срібляники". Може колективна праця рядовиків зможе заступити подвиги геніальних передовиків, яких не дала нам судьба...

MS

Ось чому я зважуюсь пустити у світ цю книжочку. Вона цілком певно не вичерпає матеріалу, але може освітлити деякі сторони української національної ідеї, які дотепер або цілком не були освітлювані, або дуже слабо.

Освітлювати їх буду зі становища природописних наук у загальні, землезнання з окрема. Розуміється найважливішою галуззю землезнання в нашій матерії буде біологічно землезнання, з особняк його частина: антропогеографія.

А н т р о п о г е о г р а ф і я, це та частина географічної науки, яка займається чоловіком й її його ділами з огляду на землю як цілість і на її поверхню. Вже з цієї дефініції бачить кожен чоловік, що поміж усіма галуззями знання взагалі саме антропогеографія у першій мірі покликана до всестороннього розслідування тих груп людства, що їх зовемо народами. Правда - народами займається теж безліч інших галузей знання, як антропология, етнологія, історія, язикознавство, т.н. соціологія і т.и., однак кожна з них підходить до народів на дуже вузький стежинці, розслідує їх зство з дуже вузького становища, освітлює кожна для себе тільки по одній з головних / часами й побічних / прикмет народу. Антропогеографія, яка впрочім користується всіми згаданими науками як помічними дисциплінами, розслідує народи всесторонньо, з усіх можливих становищ і точок погляду. В безконечній різноманітності предметів і явищ, які в'яжуться більше чи менше безпосередньо з "народом", як науковим поняттям, антропогеографія вищукує й розслідує саме найважливіші дійсності.

Дуже помиляється той, що сподівається від мене ось тепер якої небудь "тяжконаукової" розвідки. Вона при великій неохоті читати по-

важніші рiчи, неохотi, що так глибоко в нас закорiнена, не принеслаб мабуть нiякого успiху. В цiй книжечцi постарався тiльки на кількох примiрах доказати, що багато з таких нiбито "соцiальних", "тяжконаукових" дiйсностей, якi в iхнiх основах, причинах i наслiдках повиннi знати не тiльки провiдники народу, не тiльки чiльнiшi i менше чiльнi дiячi, але й усi с'як-так iнтелiгентнi громадяне.

II. ПОНЯТТЯ НАЦIОНАЛIЗМУ.

Що таке нацiоналiзм? Вiдповiдей буде багато!

Инакше вiдповiсть на це питання правник, инакше т.н. соцiолог, инакше економiст, инакше лiнгвiст, етнолог чи антрополог. Коли б ми хотiли розiбрати хочби по однiй теорiї нацiоналiзму з кожного з цих "фахiв", вийшлоби дуже, дуже багато балаканини. I то пустої, зайвої, середньовiчної. Бо кожна з цих наук прецiзувалаби нацiоналiзм iз свого бiльше чи менше вузького становища. Тому то обмежимося тут на поняття нацiоналiзму з боку природознавства й землезнання посполу. Всестороннiсть географiчно-природописного свiтогляду дає за поруку, що його дефенiцiя нацiоналiзму буде бодай не завузька, не заодносторонна.

З природописно-географiчного боку нацiоналiзм це справованнє думок, слiв чи дiл одиницi чи гурту в той напрямк, у якому йде надiйний, корисний розвиток нацiї, до

к о т р о ї д а н а о д и н и ц я ч и
г у р т н а л е ж и т ь.

Кожний відразу зрозуміє, що таке поняття націоналізму нерозривно зв'язане з поняттям нації - народу. Коли націю будемо розуміти по праводержавному, соціологічному, економічному ~~чи ще~~ чи ще як, цілком природно, що дефініція націоналізму мусить випасти инакше. Та нині в ХХ. столітті, такого робити не ялося.

Були довгі - предовгі часи, коли чоловік стояв цілковито поза природою, як щось окремого, до неї неналежного, може навіть надприродного. Як /лат./ "принцес, льегібус сольютус" пізнішого періоду римського царства стояв поза людськими законами, так "Гомо, натура сольютус" стояв віками нібито поза природними законами. Для нього стояла земля, рухалося сонце, довкола нього кружив цілий звізданий всесвіт. Все, що в світі було, було і за чоловіка й для чоловіка.

Це були часи антропоцентризму. Він так само гарний і так само поганий як еґоцентризм дитини. І пливе він з цього самого джерела - так сказати - молодости, властиво низшого ступіня розвитку. Як дитина бачить у собі центр усього, так молоде людство, молода раса, молодий нарід уявляв себе теж осередком всесвіту.

Розвиток наук, з окрема природописних, вже в стариннісі часи /Демокрит, Арістарх й и./ почав підривати антропоцентричний світогляд. Та не зміг, Старинність упокоїлася таки в антропоцентризмі, ціле середовіччя було одною оргією антропоцентризму. Аж нові віки почали його поволі розкрашувати. Поступи землезнання розкрили цілу дрібноту людського роду супроти

1978

9

величі землі, поступили австрономії здрудили землю з її становища центра всесвіту на становище дрібнесенької пилинки, дрібної кульочки, що кружляє довкола одного з менчих, менче горячих, менче могутніх сонць. Вони вказали на можливість, коли не конечність, існування безлічі небесних тіл, на котрих живуть людства може безконечно вищі в своєму інтелекті від нас. В кінці прийшов розвиток біології. Несміло ставив Лінней породу /лат./ гомо сапієнс на чолу органічного світу, несміло творив Кювє породу /лат./ бімана. Та прийшли в ХІХ.віці Лямарк і Дарвін - запанувала розвиткова еволюційна теорія. І антропоцентризм в очах кожного поважно думаючого, вільнодумного чоловіка внав без рятунку, хоч живий він /як далі побачимо/ й тепер.

Природописні науки вказали /коротко збираючи річ/ ось що:

Чоловік належить до природи, до органічного світу. Він творить одну з пород ряду /лат./ Приматес, кодна /лат./ Маммаліа, громаду /лат./ Вертебрата - жребевиж отже хребтових звіврів.

Чоловіча порода витворилася віковою еволюцією з інших звівринних пород. Її відділенне від них давне, наступило мабуть уже в еоцені, в початках кенозойської ери.

Чоловіча порода все підлягала, підлягає й підлягатиме еволюційним законам біології, які стремлять без упину до творби нових пород через дідичність, природний і половий добір, мутацію, менделізацію і п.п.

Вікова дифференціяція справила те, що в чоловічій породі, як впрочім у всякій іншій породі, н е м а й н е

може бути рівності. Різняться між собою не тільки індивідуа, але й більші чи менші гурти їх. Без цієї абсолютної нерівності був би неможливий всякий розвиток, устала б усяка еволюція, прийшла би смерть цій породі.

Еволюція витворила у всякій органічній породі через дифференціацію: підпороди, відроди, відміни, відмінки і т.п. Серед породи /лат./ Гомо сапієнс підпороди це - головні раси, відроди - підраси, відміни - народи, відмінки - племена і т.п.

Підпороди, відроди, відміни, відмінки і т.и. підлягають таким самим біологічним законам як самі породи. Вони витворюються дорогою еволюції, мутації і т.и. при соціально сильній впливі географічного елементу - середовища. Вони живуть, борються за своє існування, розвиваються щораз ширше й пускають нові парости або гинуть. Палеонтологія ілюструє такі процеси чудово.

В виду цих безсумнівних дійсностей, які заперечити може тільки чоловік непросвічений або вірний ісповідник одної із релігій, які мають на повстання людства і його відмін инакший погляд, можемо подати ось яку тимчасову дефініцію народу чи пак нації:

Нація /самостійний народ/ це одна з відмін породи "чоловік" /лат./ Гомо сапієнс/.

Ще можна з цієї дефініції нації добути для з'ясування суті націоналізму?

Здавалося б небагато, бо дефініція куценька. Та тут покажеться зараз, яка велика користь з природописного світогляду в приміюванні його навіть до таких, мовляв "культурно-істо-

ричних", "соціологічних" /чи ще яє/ квестій як квестій націоналізму.

Суть кожного органічного зства, кожної породи, підпороди, відміни і т.п. з по законам біології: 1.вдержання існування як найдовше /"вдержання породи"/, 2.добуття найкращих умов існування /лат./оптimum/, 3.здобуття приплоду /потомства для індивідуів, нових відмінків для породи чи підпороди і т.п./.

Тут ходить нам, як звісно, покищо не про індивідуа, а про гурти, Кожна підпорода чи відміна має свою суть. Ця суть лежить у причинах, які витворили цю відміну, в основах її існування, в можливостях еволюційного витворення з неї нових відмінків. Ця суть для кожної породи, підпороди, відроди, відміни, відмінка инакша. Тому то кожен з цих гуртів свідомо чи несвідомо уладжує собі життя, самостійно й инакше від иншого гурту. Він це робить після своєї породи. Ніхто з нас не дивується, що кожна відрода чи відміна, на примір, мурашок по своїй природі живе инакше. І добре робить. Бо що добре для /лат./~~Форміца мурашек-барбатуе~~

Форміца руфа/ нашої великої лісової мурашки/, то не добре не то що для /лат./Мурмецоцустус гортус деорум/ що збирає в собі мід/, чи /лат./Поґономурамах барбатуе /що трудниться хліборобством/, або /лат./Льасіус ніґер /що трудниться скотарством/, але навіть для ближче спорідненої /лат./Форміца фусца /звичайна пільня і домашня мурашка/. А що вже й говорити про бразилійську мурашку, яка немов на сміх носить назву /лат./Польнертус, а гине з голоду на купах поживи, коли її не нагодує мурашка-невільник!

Так! Ніхто не дивується мурашкам, коли кожна відміна їх пород живе инакшим життям,

веде свою питому "відмінкову" лінію. Кожен розуміє, що якби одній відміні примусом нав'язати відмінкову лінію другої відміні, то вона зникне або й згине!

Той самої правди однак ніяк не хоче розуміти дуже багато людей, що називають себе освіченими й поступовими, коли справа йде не за породу /лат./Форміца а за породу /лат./Гомо. Ці люди не хочуть розуміти цієї елементарної правди, що так само як кожна інша відміна в звіринному світі так і ця відміна, що її зовемо самотійним народом, нацією, має свою питому суть, що кожний народ мусять спрямувати свій розвиток так, як йому велить його суть. Націоналізм це просто стремління до-вдержання що виходить із тієї суті, це стремління до вдержання цієї відмини людської породи, що зветься народом, до здобуття її /лат./оптimum існування, до забезпечення її нових надійних паростів - відмінків.

Ця дефініція націоналізму, як бачимо, цілком покривається з дефініцією, яку поставлено на чолі цього уступу. Тільки що вона поставлена природописною термінологією.

Всі наші дальші міркування про націоналізм будемо вести звичайно для таких справ термінологією, термінологією історично-філософських наук. Тільки там, де буде треба заакцентувати приналежність людства, нації, одиниці до природи, повертатиме до природописних категорій і термінів.

Декому видаватиметься цей перехід від природописної до історично-філософської термінології - виразні, наглим - мериторичним скоком. Та так може подумати тільки той, що мілко думає. Для всякого, що думає глибше, з н а н е з о д н о, поділу між природописними й гуманістичними/духовними/науками.

в дійсності не має. Природописні науки з такою під певним поглядом гуманістичні, бо витворив їх чоловік для себе й для своїх практичних цілей. Знов гуманістичні науки пр. історія, філософія, економія, суспільна економія і т.п. чи жче не подіюють і глави біблійотії пр. історія /лат./ Гомо? Різниця між природописними та гуманістичними науками з в головній мірі формальні. Мериторично й одні й другі розсліджують одно: природу, в її двох головних способах проявлювання: "матеріальнім" і "духовім".

По цім тимчасовім загальнім означенню зства націоналізму перейдемо до докладнішого досліджування його основ. В тій цілі розглянувши нам треба суть нації, самостійного народу. Цей шлях дозволить нам пізнати царину, й завдання на якій працює націоналізм, дозволить пізнати його завдання і методи.

III. ПОНЯТТЯ НАЦІЇ.

Що таке нація - самостійний народ - стався я популярно з'ясувати десять літ тому назад в другому томікові мозі географії України. Такий короткий час від сєї хвилі до нині, а процінь як змінилися погляди на зство нації! І як вони пішли саме в цьому напрямі, який я тоді вважав з антропогеографічного боку одиноким оправданим! Коли ще десять, двацять літ тому назад поняття нації в антропогеографії було загалом імлісте, коли перед усього акцентовано державність і політичну самостійність, коли навіть визначний антропогеограф Рацель го-

ворив, що нація, це нарід у політичній самостійності або здібний до неї, і тільки Кірхгофф несміло ставляв побіч "державних" націй так названі культурні нації, коли вислови Ренана про/лат./"еспріт генераль" і "пльєбісците перпетуель" уважались тільки гарними загальниками а "супранациональні держави" ідеалами будучини, то тепер уся ця тарабарщина, піддержувана головно політиками, правниками, публіцистами, соціологами, істориками і т.д., пішла для землезнавців безвідклично на склад для всевдонаукового старого драгтя. Світова війна доказала, що всі соціологічні, державно-правні, політичні, історичні, чи ще які високовчені міркування про зство народу - це тільки штудерні конструкції ніби наукові, роблені на це, щоби в інтересі сильних міра цего закриття перед очима загалу природописну дійсність, Ця дійсність у війні і по війні продерла всі заслони й серпанки, якими її закривали різні політичні й наукові спекулянти і станула перед очима людства в повній наготі. Показалося також, що в супереч крикливим фразам, всілякої марки універсалістів, нації з такі сильні як ніколи, націоналізм іде в своєму розвиткові вперед і цілком не думає надіти, що він у більше чи менше модерній формі обгортає що раз то ширші круги серед відрод і відмінків людства. Зі здивованнєм, ба й страхом бачуть ріжномаїстні універсалісти, що знечев'я являються на світовій арені якісь нові "народці", ось Чехи, Словінці, Словаки, Литовці, Латиші, Ести, Білорусини, Українці і т.п./що за нечуване нещастя!/ стають навіть/як Чехи, Словінці, Словаки і т.п./ міжнародно признаними "державними націями", які підходять навіть

під дефеніцію Кремера чи тайчке! Шо більше! Навіть великі народи світу починають по кривавій возній купелі, що обмили народне тіло з грубої й нечистої кори ріжного універсалістичного бруду, розглядати своє тіло, своє^ю суть, починають пізнавати, скільки нагрішили проти природи - матері народів - і всіми силами стараються пізнати природописну суть своєї питомої нації, щоби її спрямувати за всяку ціну на шлях надійного, самого природою їй вказаного розвитку. З особна бачимо це у Німців і Італійців, у них теж найвиразніше видно, що вони стараються збагнути тепер саме природну основу свого народу на добутому знанні збудувати шлях у будучину.

З огляду на такий стан справи не вагаюся піддержувати мою давню дефеніцію самостійного народу /нації/. Роблю це тим смішше, що ця дефеніція, розійшовшись по широкому світу /в німецькому й англійському перекладах моєї книжки/, зустрілася з визнанням наукових географічних кругів. Ця дефеніція звучить ось як:.....

1. Антропологічна расовість /своєрідна будова тіла й вигляд його/.
2. Самостійна серед інших мов /з літературою, наукою і т.п./.
3. Питомі історичні традиції і змагання /на політичному, суспільному і т.п. полях/.
4. Питома культура /як матеріальна так і духовна/ й поспільні культурніє стремління.
5. Питома суспільна національна територія,

.....
Самостійним народом аба нацією зовемо більшу або меншу групу людства /відміну людської породи/, що має певну суму своєрідних, собі тільки питомих прикмет, котрі в'яжуть усі індивідуа цієї групи в одну цілість. Ці прикмети з:

на котрій була, або, або може бути питома національна держава.

Вновь свідомо міщу тут разом поняття підрадні й надрадні. Мова й політичній традиції це безсумнівно тільки різні царини культури в загалі. Тут виділяю їх окремо, тільки, щоб підчеркнути їх велике значіння.

Усі ці згадані прикмети певної групи серед людства з заразом основами суті цієї групи як самостійного народу. Ці основи дають разом із усіми своїми підосновами й паростами не поспільне загальне почуття, цей постійний плембисит, продовжуваний з дня на день, котрий творить націю, цю велику спілку, що опирається на свідомості жертв, котрі поспільно понеслися й котрі поспільно готувиться в будуччині понести, цю спілку, оперту на згідності й виразно висказаному бажанні вести далі поспільне життя /Ренаи/.

Начислили ми цих основ самостійного народу п'ять і то в суміш /льоґічно/ надрадних і підрадних. Чи їх з дійсно п'ять? Ні! Їх з бає-конечно багато, тільки покищо здається науці, що вона може їх зібрати й посортувати неначе у п'ять коробок чи шуфлядок. Поступить людське знання далі, та покажеться може потреба, додавати нові коробки, а може котру із старших викинути на смітник. На теж наука з наукою, - не догма!

Так само не треба робити ніяких міркувань із числового порядку, в який саме поставлені прикмети самостійної нації. Найважливіші між ними це в першу чергу територія, в другу расовість, потім мова, традиція, культура. Такого порядку я й держався в 1910 /зглядно 1914/ р. Змінився дещо сей порядок тільки при

ладженню німецького перекладу мозі книжки по часті під впливом так званої культурно-географічної струї в німецькій науці, по часті для лекшого зрозуміння в мужинців. Нині безумовно мушу вернути до мого первісного перекладу:

Від території і її природи й від расовости людського матеріалу залежить уся суть нації.

Три інші основні прикмети в головній мірі / вислід двох перших, хоч і так названий історичний рух / себто всілякі посторрні впливи, примішки, зміни і т.д. / має тут як і всюди інше важний, місцями рішальний вплив.

Розводитись тут довше над поняттєм чи там єство^М нації не виджу потреби, навіть можности. Миж хочемо говорити про націоналізм.

Як він повинен поставитись до такого поняття суті нації?

Націоналізм, коли його розумітимемо науково, мусять по черзі розсліджувати всі основні прикмети нації, й витягати з усім критицизмом консеквенції тих розслідів. На сумі знання, добутого з цих дослідів, на витягнених консеквенціях опиратись мусять націоналізм, розуміний практично і примінюваний у практиці.

Науковий націоналізм, це галузь чистої, практичний націоналізм - галузь приміненої науки.

Цей останній вислід видається мабуть багатьом що найменше дивним, деяким з теперішніх українських націоналістів просто поганим. Якто? Деж бунчуки, вареники, гетьмани, борщ, моголи, галушки, українські ночі і українське село т.и. з одного, отаманщина, "єдиноспасаєма" орієнтація польсько-румунсько-французька чи пак федералістична східно-європейська в її двох виданнях: буржуазним і комуністичним і т.д.

207

і т.д. з другого боку? Деж вони бідні подіють-ся, коли наш націоналізм обідремо з пестрих шат поезії чи там блискучих тірад публіцистики й зодягнемо його в сіру кирею "сухої" науки?

На це відповім: не так ще жалувалибся, а то й ляяться всіляки наші хуторянські чи міщанські націоналісти й шовіністи /бо й такі у нас є; дуже цікаві!/, колиби змогли пізнати ширину й глибину тієї страшної пропасти, яка ділить націоналізм модерного культурного народу /яким скорше чи пізніше ми мусимо стати - або загинути! /від їхнього націоналізму, що кінчається - страх, як часто - "слезами", "умилення" на саму згадку про "Україну, обідрану сиротину, а для неї самої приносять не те що нічого позитивного, а звичайно тільки саме негативне.

Цей мількенський націоналізм, спарований то з мількенським "аристократизмом", то з таким же самим "демократизмом", "соборництвом", "соціалізмом" і иншими "ізмами", приносить українському народові великі шкоди. За тисячу років нашої бувальщини він приніс ціх шкід незмірну копицю. Хто зна, чи ця копиця не відограла в лихолітті нашого народу такої самої сумної ролі, як оця стебалинка з орізонтальної пословиці, що докинена, валить переважаного верхолюбця!

Бо цей мількенський націоналізм, це ніщо инше як продукт з одної сторони чужих народів і їх культур, з другої сторони продукт різних універсалізмів. Трійливі токсини кожної із цих сторін для кожного здорового національного організму шкідні, для кожного слабого погубні!

Коли цього мількенського нашого націоналізму, без милосердя для його урочистої, сентиментально-плаксивої чутливості не екстирпуємо з

наших умів чи серцець, коли не заступимо його новітнім, на вислідах науки збудованим націоналізмом, то весела буде будуччина великого українського народу!

IV. НАЦІОНАЛІЗМ А УНІВЕРСАЛІЗМ.

З цього що я дотепер сказав про націоналізм, виходить без ніякого сумніву, що він свідомо чи несвідомо опирається на наукових дійсностях. Свідомо він може на них опиратися щойно від недавнього часу - відколи теорія оволюції/чи десценденції - як хто хоче/вказала людському знанню нові шляхи. Модерний націоналізм може бути по належнім розробленню неменче науковим, як гігієна. Він так само вказуватиме народам, як найкраще їм жити, щоби бути здоровим, сильним й довговічним, як це робить тепер гігієна супроти поодиноких людських індивідуів.

Несвідомо або підсвідомо опирався націоналізм на наукових дійсностях споконвіку. Націоналізм - це ведення "відмінкової лінії" даної відроди, відміни породи /лат./ Гомо. Як такий він існує від найдавніших часів розвитку людства. Доказують це т.н. народи природи, який звичайно зовуть "дикими народами", хоч ця назва цілком безглузна. Вона - можна сказати - екстремні націоналісти-шовіністи. Їх власний нарід, це одинокі "люде" - все инше, це Біг зна що, в кожному разі щось низшого. Багато назв, якими називають себе народи природи, в переводі значить просто "люде"/іннуїт Ескімосів, КоїКоїн Готентотів, Банту півден-

100

но-африканських Негрів і т.п./.. - З цього основного почування виходять всі відносини цих примітивних націоналістів до інших народів і племен, уся їх нерозумна дуже оригінальна "внутрішня політика".

З цього і з безліч інших етнольоґічно-біолоґічних даних виходить, що народи й націоналізми старі як світ. Тільки їх форми були відмінні від нинішніх, відповідно до ступенів культури і її прикмет. Тільки іґнорація може говорити, що нація й націоналізми, це продукти XIX-го віку чи капіталістичного устрою. Ще ця іґнорація так широко панує поміж істориками, соціолоґами, економістами і т.д. це не дивниця. Вони бач закриті кожний у тісному кругозорі власного "фаху", а беруться тут до справи, яка належить перед усього до антропoґеоґрафії й етнольоґії та біолоґії. Цілковито природно, що не знаючи звичайно навіть головних основ цих наук, не можуть нічого путнього знати про суть нації чи націоналізму.

Правда, нинішній чи вчорашній офіційний націоналізм Німців, Французів, Англійців, Москалів, цей націоналізм Українців проти котрого в нас так влучно а даремно борюся Драгоманів, а в деяких своїх питомих формах, прикрасах і мережках є дійсно продукт XIX-го віку, продукт між іншими також і капіталізму, унітарного феодалізму, мілітаризму і т.п. Але /це треба добре пам'ятати! / саме тільки в своїх формах, формочках, прикрасах і мережках, вибуялих паростях, а не в суті, не в почутті національної окремишности, не в держанні відмінкової лінії. Трішки цієї суті в ньому було, тільки ще пригломшене акцесоричними прикметами. В кристальних скельних породах є, як звісно, різні

складові частини: т.з. головні й т.з. акцеоссо-
ричні. Часами акцеосоричні цілком подавляють
головні, однак сиеніт все остає сиенітом, пор-
фірит - порфіритом. Суть націоналізму лежить
у веденні відмінкової лінії, а не в випадкових
хвилевих, до даного століття примінених при-
кметах. Модерний, на наукових основах побудова-
ний націоналізм щойно тепер родиться, півна-
уковий націоналізм був живий вже в XIII. і
XIX. столітті, первісний півсвідомий або
й несвідомий з прастарий, присутний все і всюди
впродовж цілої історії людства, у всіх народів
світу. І все він був, з і буде в тісній зв'язи
з науковими дійсностями, свідомо чи несвідомо
збудований на людському знанню.

Історію культурного розвитку людства
з певного боку й погляду, це ніщо иншого, як
боротьба знання з ігноранцією. Ігноранція все
була, з мабуть довго ще буде сильніша від
знання. Розуміється фізично, бо має все й усю-
ди багато більше представників, як їх має зван-
ня. Та інтелектуально ігноранція з природи річи
слабша, як звання. В боротьбі з ним вона ста-
рається добути собі як найбільше сторонників
і як найкращу зброю. Ігноранція апелює тому
до чуттєвої сторони душі людини й ставляє на
цьому широкому й родючому полі проти критично-
го вільнодумного знання безкритичну й рабсь-
ку доктрину чи пак догму.

Основою всіх універсалістичних доктрин
з антропоцентризмом, понятій
щонайменше у тім зміслі, що до чоловіка прикла-
дається инше мірило, як до инших частин органі-
чної природи. Видно це перед усього з порівняння
головної цілі всіх універсалістів з науково

еконстатованим напрямком розвитку природи. Природа оснований на нерівності порід, підпорід і т.д. як до індивідуів і стремить до вдержання окремішности порід і до дальшого ріжничковання їх, до творення нових порід, підпорід і т.д. Усі універсалісти чси і доктрини стремлять до більшої чи меншої нівеляції і ріжниць поміж індивідуами, племенами, народами расами і т.д. Коли природа стремить /можна вжити сього вислову! / до звершення індивідуальности одиниці, племени, народу і т.п., то універсалізма хочуть тільки ушасливити людство ріжними дорогами, однак завсігди шляхом боротьби з індивідуальністю одиниці чи гурту, з розвитковим напрямом у природі.

Кожний чоловік з научним світоглядом відразу пізнає, що всі універсалізма як для цілости людства так і для його частей дуже шкідливі. Бо вони стають на перешкоді природному розвиткові, котрий мусить іти шляхом природописної конечности. Спинювати йбо - це тільки марна затрата енергії, яку можна було зужити на щось кращого.

Багато було, з і мабуть буде ріжних універсалізмів. Поклясіфікувати їх по правилам природописної систематики, річ не легка. Бо теоретично, на словах, на текстах своїх доктрин ріжні роди універсалізму ріжняються один від другого, як "небо від землі". Практично, в дійсности ріжні роди універсалізму не тільки що пов'язані між собою безліччю зв'язків, споріднень, філіяцій, але мають сливе однакові методи й однакову ціль. Методи такі: ціле людство ділити не так, як

212

робить природа: на раси, народи, племена і т.д., а на класи /звичайно/ аби справа була простіша, на дві головні/, всюди акцентувати цей поділ, класову ворожнечу й боротьбу всюди викликати й підцьковувати, безкритично опиратися на доктрині й авторитеті. Ціль однакова у всіх, що правда не на словах /які у всіх універсалістів дуже гарні/, а в ділах: мільярдова череда підданих - над нею ж горсточка дійсних, всемогучих володарів.

Головних галузей універсалізму треба приймати що найменше чотири. Попробув їх тут коротко з'ясувати, не маючи впрочім претенсії, що на цих кількох стрічках зможу подати бодай сак так доскладний образ:

I. Перша галузь універсалізму - це державно-правовий універсалізм /назв'їм його коротко "синій" від "синької" аристократичної крові/. Здавалося б, що саме він стоїть на націоналізмі й "піддержує" його при допомозі родової аристократії, бюрократії, мілітаризму і т.п. Так - він дійсно вийшов від примітивних національних держав середньовіччя. Та прийняття римського права, яке колись обіймало сливе цілий культурний світ і було визначно універсалістичне та вплив національний елемент у державах пізнішого середньовіччя і нових віків. Дуже скоро прийшло на ділені противенства між двома великими класами панів і підданих до інтернаціоналізації спершу волораських родів, потім аристократії, навіть бюрократії й офіцерства. Кожний з нас знає що королівські й царські роди чи індивідуа не мають сливе ніяких національних почувань, міняють національність чи віру наче рукавичку, аби тільки панувати. Те саме дотичить родової

аристократії, й менчій мірі низшої "шляхти". Бюрократи й генерали теж звичайно згодні служити вській державі, хочби й це була держава чужого ба й ворожого народу. Ми Українці знаємо аж надто добре, що українському /з походження/ аристократові, бюрократові, вищому офіцерові багато ближший Поляк чи Москаль аристократ, бюрократ чи офіцер, як Українець, коли він простий собі громадянин. Доктрини синього універсализму записані в збірниках законів і в несписаній традиції /лат./ Цоде д'гоннеур. Його прихильники обов'язково підпирають "ярижний" патріотизм, звичайно "умірений" псевдонаціоналізм, часом також шовінізм для своїх цілей: аби маса /номінально рівна перед законом! / служила нечисленним верствам, що вищі родом чи урядом.

2. Друга галузь - це релігійний універсализм - назву його по втертому звичаю "чорним". Він старається ушасливити все людство на релігійно-моральному полі. Бо виходить він від світових релігійних системів. Це само по собі дуже гарне, бо віра на погляд вського вільнодумного чоловіка має для чуттєвої сторони духового життя таке само значіння, як наука для інтелектуальної сторони. Та т.н. світові релігії: мойсеєва, буддійська, християнська, магомеданська не все вдоволяються на жаль пануваннєм над чуттєм людини, а бажають спанувати й інтелект - словом цілу людину. Це вже не віра, а вовючий клєрикалізм. Він бажає панувати над усім людством, щоби всі люде вірили в одні догми, жили на однаковий спосіб, слухали одного універсально-релігійного авторітету /єрархії/ без огляду на свою особисту чи народну індивідуальність.

214

Тим способом мають знівелюватись усі різниці між усіма людьми й усі мають бути спасені на один лад. Э дві класи: маса вірних і горстка пануючої ерархії /коли не будемо числити "невірних"/. Це не перешкоджує чорному універсалізові приймати деколи національне обличчя.

3. Третя галузь - це капіталістичний універсалізм.

Назвати його можнаб золотим або просто "жовтим". Він бажає ущасливити людство, даючи кожному позірно необмежену спромогу розбагатіня й економічного панування над иншими людьми. В дійсности він стремить до панування все-світнього капіталу /зглядно почислених його посідаців/ над продукующими й консумуючими масами. Жовтий універсалізм звичайно йде в згоді з синім, з яким його лучить безліч зв'язей. Та бачимо, ~~не~~ головню в найновіших часах, що він не хоче вже йому лишати навіть позірного простіжу панування над світом, а бажає загарбати все собі. Покищо капіталісти мають уже дійсне панування над світом, ~~а-бажає-загарбати-все-себі-Неявно-капіталісти-мають-уже~~

~~дійсне-панування-над-світом, а-бажає-~~ недалеко будуччина, коли воно буде також формальне. Капіталізм послугується деколи також клерикалізмом або мілким "ярижним" націоналізмом. Класова система жовтого універсалізму дуже проста: пануюча класа капіталістів і поневолена класа бідноти. Перша щораз меншає числом та росте в капітал і в силу власти, друга числом більшає та більшає її соціалне поневолення і "безгрішність". Жовтий універсалізм з повидню дуже вільнодумний, нераз "щедро" підпірає науку й мистецтво. Та ця вільнодушність кінчиться там, де наукові досліді чи мистецькі твори стають небезпечні для "кишені" й переходить у безоглядну боротьбу з "небезпечними для суспільного ладу агітаторами". Капіталістичний

215

універсалізм розуміє людство універсалістично, стремить до загальної рівності та має на оці тільки матеріальний бік у протиставленні до обох попередніх універсалізмів, що звертають позірною головною увагою на духовний бік людського життя.

4. Останній у черзі та може найбільше актуальний у теперішності з соціалістично-комуністичний універсалізм, звичайно "червоним" званий. З ріжні, преріжні породи, підпороди і відроди цього універсалізму й усі дуже не люблять, коли зводять їх до спільного знаменника, та природописний світогляд велить дивитися не на відтинки в догмах і на доктринерські формалістичні вигадки, а на загальну суть. З антрополографічної точки погляду представляється суть червоного універсалізму ось як: Расові, народні іт.д. різниці між людьми є маловажні, належить стремити до їх зрівнювання. Так само повинні щезнути різниці між поодинокими індивідуумами покищо в економічному житті; подуманне до кінця основних думок різних соціалістичних напрямків дає постулат загальної рівності. Дійсні різниці поміж поодинокими людьми чи гуртами людей є тільки класові - між посідаючими класами і індивідуумами /головно буржуями - ту назву прикладають часто /лат./ /рісум тенеатіс/ і до селян та інтелігентних нуждарів/ та робітничим пролетаріатом. Ці класові різниці треба усунути через згуртування пролетарів усіх країв, звалення великого у малого капіталу та індивідуалістичної господарки й заведення колективістичного господарства, а першого

на рівності всіх громадян і удержавненню /соціалізації/ цілої продукції, розділу й консумції. Абстрагуємо тут цілком від ріжниць, які панують поміж поодинокими напрямками й партіями соціалістичного універсалізму, та в результаті вони стають стремлять до цього, аби загал - себто держава, впорядкувала життя кожної людської одиниці примусово на всіх царинах. Для нас, що досліджуємо справу націоналізму, спеціально цікаве й важне те, що червоний універсалізм є в більшості найбільше консеквентний в нівеляції одиниць і гуртків. Інтернаціоналізм - се дуже часте слово в устах звичайно червоного універсаліста. Піж ріжними, загальниками все й всюди пробивається стремління довести до того, щоби ціле людство творило дійсно одноцільну єдність, без расових, національних, племінних ріжниць. Дуже цікавий також прикметний, матеріалістичний світогляд /спеціально виразний у марксизму/ у всіх історичних, соціологічних, ба й етнологічних квестіях, спарований на диво з давньою Геглівською і спорідненою філософією. На комбінації цих двох дуже гетерогенних елементів основана ідеологія соціалістичного універсалізму, з окрема марксистична. Вона вже від декілька десятиліть мусить бути вважана не чим иншим, а догматикою, бо оперта на цілком перестрілих наукових основах. Пр. вже з новітньою теорією матерії, біологічної еволюції і т.д. соціалістичної ідеології не можна ніяк погодити. До поступів науки, не вигідних його доктринам, відноситься соціалізм /лат./ мутатіс мутандіс цілком так само як клерикалізм. Та й взагалі соціалізм був від самого початку

27

певного роду релігій. В останніх часах він став нею ще більше і то релігій з догмами, етикою, святими книгами /місця з творів Маркса, Енгельса і т.и. цитуються у соціалістичних письменників цілком так само, як слова дотичних святих книг у клерикальних письменників/, ерезіями, сектами, соборами й синодами. Даючи легко зрозумілий для всякого й заокруглений на свій спосіб світогляд, опановуючи обіцянкою туземного щастя чуттєву сторону душі своїх прозелитів, з соціалістичний універсалізм для націоналізму соціально небезпечний. З особня український націоналізм страшенно потерпів від соціалізму; бо вияловив до нащадку через те, що соціалізм заповнив у ХХ.віці в свій інтернаціональний, властиво антинаціональний табір всю здібнішу молодь, так само, як се зробило ~~всє-здібнішу-менедь, так-само, як-се-ере-~~ перед 900. роками на Україні християнство в своєму сирійсько-византійському виданні...

Тут напевно не оден замітить: Прецінь християнство дало українському народови багато позитивного. Так! вповні признаю, але аж тоді, коли воно змінило своє універсалістичне обличчя і стало національною вірою. Не Христова віра сама по собі, але зв'язуваний з нею /на жаль так часто/ універсалізм шкодить народам.

Подібно мається справа з комунізмом і іншими соціалістичними напрямками думки й діла. Вони наскільки стоять у згоді з соціальною справедливістю й чистою наукою, дають і ще дадуть людству величезні цінності. Та тільки тоді, коли, покинувши своє догматично-універсалістичне антинаукове обличчя, примінять свої завдання й методи до поодиноких, так різних поміж собою народів і земель. Чому Драгоманів, Франко, Павлик не пішли за марксизмом? Бо бачили його не-

згідність з вільнодушним науковим світоглядом, непримітність до життєвих потреб українського народу. А нині немов на сміх гуртки ярих марксистів називають себе "Драгоманівськими громадами"...

Марксієвська релігія з її сектами дивно нагадує Іслам. Іслам - це віра, що виросла в пісчаній і скельній пустині пассатової полоси нашого г'льобу. Вона шириться по пустинях і там пишно розцвітає. Коли вийшло поза пустиню, трудно її загніздитись. Та загніздившись, вона ширить пустиню і лишає її за собою. Гляньмо тільки на цілий т.н. Орієнт! На місця колишніх світових житниць - пустиня, на місця прастарих високих цивілізацій - варварство.

Марксистський універсалізм теж виріс на пустині - штучній, кам'яній пустині міських бруків, кам'яниць, фабрик, машин. Шириться теж по таких-же пустинях, де штучна гальмада заслонює перед очина короткозорих їх мешканців цілий останній буйно зелений і різноманітний світ. В цій штучній пустині марксизм пишно розцвітає, поза нею шириться туго. Та коли пошириться, лишає поза собою пустиню, цім разом дійсно. Гляньмо на широкі простори Росії й України!

На цьому й кінчу мою, задля її короткості певно незугарну характеристику універсалістів. Всі вони - це більш або менш релігії з більше чи менше виробленими дог'матиками, етиками і т.и. Всі вони дуже влекшують людині добуттє одноцільного світогляду, роблять людей легко щасливими надією чи й дійсністю. Цього усього не може на жаль подати так легким шляхом знання й оснований на цім націоналізм. Та всі універсалізми побудовані або на зовсім ненаукових премісах, або на давно пережитих етапах науки. Томуто всякому універсалізмові приходить ся або прийде ть ся завертати

MS

зі свого на позір так прямого шляху й іти на компроміси. Шлях новітнього, на науці побудованого націоналізму не з і не може бути такий простий як стріла. Бо його будує не завов'язла спекулятивна доктрина, а жива вільнодумна наука, яка індукцією шукає дороги. Та гуцульський плай, хоч нерас вється як навіжений дрібними закрутами по облазах та грудях, певніше заведе на шпиль, як вибрана "принципiallyно" проста дорога. За зворами, сиглами, надеями, улогами, цекотами не найти мандрівникові дороги, хибань, що як непишний заверне з "принципiallyної" прямусинької дороги на такий простий собі, хлопський, гуцильський плай....

Універсализм - це одна категорія противників, з котрими треба боротися націоналізмови. Друга категорія противників - се впливи чужих народів. Характеризувати їх тут не будемо - навіть коротко ні. Бо при мериторичнім трактованню українського націоналізму буде для цього багато краща нагода, як тут. Так само універсализм можна буде щойно в спеціальной часті розвідки, в кождім конкретнім випадку як слід схарактеризувати.

Ось тут і конець моім загальним міркуванням про український націоналізм. Тепер перейдемо до спеціального, мериторичного його трактовання. Виходити будемо за кожним разом від одной з дійсних признаков самостійного народу й обговорюватимемо всі зв'язані з дотичною признакою проблеми українського націоналізму.

У. НАЦІОНАЛІЗМ А ТЕРРИТОРІЯ.

Чоловік з частиною земної поверхні. Модерне землезнання поминає земну поверхню не як математичне, а як фізичне тіло, що має значну товщину й зложене з кам'яної літосфери, плинної гидросфери, газової атмосфери й тоненької плінки органічної матерії-біосфери. Антропоцентрист, що буває по безмежному просторі в селюдських ідеалів, навіть у сні не спить, яка нікчемна ця біосфера супроти земної кулі, котра знов своєю чергою така нікчемна супроти миших небесних тіл. Колибими всі рослини, всіх звірів і людей перемінили в однорідну масу органічної матерії й розпростерили її по цілій поверхні земного г'льобу, повсталаби плінка груба на п'ять міліметрів. Людство творить ледви дрібну пайку біосфери, розстелене по землі, воно творилоби плінку безмірно тоншу від одного міліметра! Кожний здорово думачий чоловік мусить у виду вже цієї одної неспірної дійсности признати, що значіння території для цієї частини людства, що її замешкує, мусить бути непереможне.

Різнородність природних умовин поділила землю на різнородні географічні одиниці - краї й землі. Положеннє, простір, межі кожної країни зачеркнені віковичними чертами на обличчі земного г'льобу. Питома кожній природа, дає їй питому суть і зміст. Своєю знов чергою отся питома природа краю з матерю народу, що в ньому живе. Різно вивінувала природа різні народи землі. Ескимос дістав у придане вічні леди й сніги на землі й крижане та багате всіляком живиною море, Полинезієць острови з розкішною

211

рістнею, посіяні на теплому морі, Араб посушку пустиню й оази зі струнками пальмами, Англієць свій великий острів з мрачним та м'яким підсонням, повний мінеральних скарбів, положений на найбільшому вузлі шляхів світової лучби, Українець свої родючі луки й соняшні ~~луги~~ степи оподалік від огнищ культури, зате при битому шляхови страшних орд кочової Азії

В оціх природних ріжницях поміж краями землі мають своє джерело тілесні й духові ріжниці поміж народами землі. Кожен нарід зв'язаний з краєм, у якому живе, безліччю вузлів. Наука землезнання ледви дрібку частину цих вузлів змогла дотепер розслідити. Та вже й нині допевне знаємо, що природа краю, себто суцільність географічних чинників його: суші, води, підсоння, рістні й звірні маз непереможну силу над чоловіком. Природа краю обуславлює розміщення, густоту головне зайняття його населення. Будова земної поверхні впливи підсоння, ростинних і звіринних плодів краю будують тіло народу, що в цьому краю живе. Тілесні ріжниці між расами й народами походять тільки звідси /розуміється по шляху еволюції/. Через людську психіку усі ці природні чинники обуславлюють ціле духове зство народу, цілу його діяльність. Їхній вплив, виразно видний, та /покищо/ таємничий, проявляється навіть у вірі, мистецтві, словесности, літературі й науці народу. Тому, щоби порозуміти духа народу, його політичне й культурне обличчя, мусимо виходити від природи краю, котрий з батьківщиною даного народу від довгих віків. Кожний географічний чинник з цього боку важний "від повітря й світла й від звідняного неба, що відзеркалюється в душах, аж

ММ

до перелому, що його оре хлібороб, і до кам'яного бруса, що творить пріпічок храму".

Непереможний вплив природи краю проявляється не тільки в естві кожної одиниці йцілого народу, але у й розвиткові й у всіх силах, що розвитком кермують. Господарський розвиток народу на кожному кроці залежний від природи краю. Залежність історичного і культурного розвитку народу від природи краю : така сама виразна, що правда не в кожній дсдробиця, але цілком певно й наглядно в головних основах. Навіть великі люде в історичному і культурному розвиткові народу приходять як сума дрібних змагань, які знов мають по більшій часті своє джерело у впливах природи на край і на його нарід.

З цього, що сказано, виходить ясно, що територія рідного народу з одною з головних, а може й найголовнішою з основ як теоретичного, так й практичного націоналізму. Кожний тямучий член нації повинен змагати, що таке він має у своїй рідній країні, на чім йому й йому подібним приходиться дудувати життя нації. Кожний розумно думаючий чоловік бачить, що всяка державна, економічна, культурна, суспільна чи ще яка політика всякого народу, отже й його рідного, мусить опиратися на докладному й всесторонньому знанню території. Кожний крок якоїнебудь "політики", що буде суперечний природі краю, мусить скорше чи пізнійше важко помститися на цілім народі.

Крім цих розумових причин, що велють націоналізмові опиратися на території рідного краю, є ще другі, не менше важні чуттєві причини. Кожен чоловік, кожен нарід, повинен любити свій рідний край. І знати його, бо дійсна любов коріниться тільки на знанню.

Погляньмож тепер, як стоять справи вза-
мин між територією та націоналізмом у нас
на Україні?

Відповідаючи на це перше мериторичне пи-
тання в справі українського націоналізму, від-
разу підходимо до дуже цікавої для наукового
досвідника й дуже фатальної в своїх наслідках
для українського народу загалу дійсності. Вона
короткими словами дається з'ясувати ось так: укра-
їнський простолюдін, головно селянин-хлібороб
показує в цій /і в кожній иншій/ справі ціл-
ком инше обличчя, як український інтелігент.
В українській народній організації нема тієї су-
цільності, яку помічаємо в інших великих чи
малих європейських народів. Цілком инакше ста-
виться до кожної основи націоналізму інтеліген-
ція, цілком инакше селянство. Про український
робітничий пролетаріят окремо тут тяжко гово-
рити. Він числом прямо зникаючий супроти се-
лянства й почасти поділює його прикмети, на
скільки не підпав винародовленню.

Українське селянство знає свою терріто-
рію.

Розуміється, знає по своему, так як може
знати невчений селянин-хлібороб. Терріторія йо-
го рідного села й найближчої околиці йому знана
дійсно "адекватно". Уся природа, що її бачить
довкруги себе, йому рідна. Він знає й зорі на
небі та після них пору дня й року, він знає
й розуміє по своєму всі явища в повітрі, чудо-
во визнається на прогнозах погоди, знає всі ку-
ти й закутини, всі гори, горбки, рівнини, рі-
сочки поземелля, ріки, річки, джерела, ліси,
луги, степи, урочища, шляхи своєї рідної околи-
ці як неможе краще. Все те для нього живе, ожи-
влене традицією переказів, осіяне поетичним ча-
ром і релігійним прямо богоговінням. А як лю-

бити наш мужик свою рідну країну! Розуміється по своєму, відповідно до свого загального світогляду. Та любить він її сильніше, чим німецький, французький чи англійський простолюдин свою Німеччину, Францію чи Англію. Мандруючи пішки по всіх цих краях, я мав нагоду до дуже цікавих порівнянь, і сконстатував цей факт як безсумнівну правду.

Як відноситься до своєї рідної території український "інтелігент"?

Цілком инакше. Коли наш мужик дорівнює чужому в знанні, а перевищає його в любови до рідного краю, то наш інтелігент остав під обома поглядами далеко - далеко позаду за всіма чужинцями інтелігентами.

Від українського інтелігента муситься вимагати, щоби він основно знав свій рідний край, у його цілому обсягові й всесторонно. Ще біль-

ші вимоги муситься ставити до українського "діяча". Розуміється, ніхто не хоче щоби вони оба: сірий інтелігент і "діяч" були фаховими землезнавцями чи хоч ділетантами по землезнанню. Але український нарід має право вимагати від своєї інтелігенції, щоби вона бодай не грішила безпримірною ігноранцією в справі рідного краю, рідної національної території!

А вона грішить і то злочинно грішить!

Слово "рідний край" дуже часто на устах українського інтелігента, ще частіше на устах українського діяча, та що воно має за зміст? От пару шумних загальників про багатства незмірні, степи широкі, вітри буйні, ревучі пороги Дніпра, золотoverхий Київ і т.п. А що знає наш інтелігент пр. про величину України? Нічого. Його кругозір рідко коли сягає поза межі повіту, ще рідше поза межі губернії. Не диво, що в нас потворилася така маса різних загуменків: га-

лицький, буковинський, закарпатський, київський, поттавський, харківський, одеський, кубанський і т.п. Не диво, що пр.таку Галичину, що творить ледви дещо більше як двацятку пайку цілої України, протиставляється на всіх полях цілій "Наддніпрянині". Не диво, що на кожному загуменкові виростають доморослі "патріоти", котрі величають як єдиноспасительно не тільки мову й звичай, сало й борщ дотичного загуменка, але й його політичний напрямок. Що це обходить "патріота", що Україна на Московщині найбільша національна територія Європи! Або він це знає? Він нічого не знає й рахує себе залюбки до поневолених "малих народів" Європи! "Діяч" знає звичайно стількиж само про величину й обсяг України, що сирій інтелігент. Та він хоче показати світові, що він "щось" знає. Наслідки цього хотіння дуже сумні. Бо "діячі" безцеремонно нищать усе, що добула бідолашна українська наука на цім полі. "Діячі" ведуть межі України /в парижському основному меморіялі про потребу самостійності України/ так, що полишають поза ціми межами поверх 200.000 км² сутоукраїнської землі з 5 міліонами населення. А потім роздаровують в ріжних "договорах" землі України на право й на ліво ріжним сусідам з таким западом, що нако-нечю осягнули рекорд 400.000 км² з 17 міліонами /переважно українського/ населення! Знов "діячі" галицької України не вміють означити меж своєїж таки галицької землі инакше як тільки зазначенням у основному законі сеї новозбудованої держави, що "її границі мають слідкувати за границями, поданими на етнографічній мапі Австрії Черніна" /лат.//січ!/. Про елементарне розуміння вартости поодиноких земель України для цілости її українського "діяча", "дипльомата" чи навіть міністра /або й ще вище, про рангі

не спорю/ і питай! Або не відповість тобі нічого, або затагне такої, що хоч святих із хати винося! Даремна річ говорити з такими панами про вартість Закарпаття, Холмщини, Галичини, Підляша, Буковини чи Бессарабії, Криму, підкавказької і надкаспійської України і т.и. Нічого путнього від них не почуєш. А схоцеш такого пана повчити? Дарма! Він усе "краще" знає. Скажіть же мені люде добрі, як такий "дипломат" поведе справу української державної території перед фюрером світової політики?

До безлічи погубних наслідків цієї злочинної ігноранції географії рідкого краю належить у першу чергу понехання /фактично, почасти навіть формально/ Бессарабії, Криму й Півкавказької України ще Центральною Радою "в ім'я самовизначення народів: румунського й татарського". Правда, хибань сліпий шовінізм твердитиме, що ціла Бессарабія належить українській державі. Та зарівно північно-західна як і південна надморська й наддунайська частина цієї землі належить без ніякого сумніву до суцільної української національної території. Втрава українських частин Бессарабії значить повну утрату дунайського шляху в Середню Європу й зведення до мініма значіння дністрового шляху. Втрата Криму, що вже годі /1917/ мав українську зглядну більшість населення, відразу видала засуд смерти на українську державність. Бо без Криму нема самостійної України - він розбивав її головну основу й опору: чорноморський беріг. Поки що він служив операційною основою для Денікінів і Бранг'лів. Понеханняж сутрукраїнського Підкавказзя просто відібрало інтерес світовим політичним чинникам до України в загалі а звернуло його до відбудівців Великої Росії. І то не тільки задля підкавказької нафти!

207

Капітальним наслідком незнання географії рідного краю була теж погубна франкофільська політика петлюрівського уряду. Світовополітичне значіння України полягає націм, що вона своєю великою й довгопростягнутою територією спинювала експанзію Росії до Андрійського й Егейського моря, до Середньої Азії й Єгипту й робила майже неможливою експанзію до Індії. Ось тому існування самостійної України лежить у інтересі в першу чергу Англії й Італії. Франція ніяк і ніколи, хочби й хотіла, не може й не сміє підпирати справу української державности, чи соборної чи пасивної. Бо Україна, захищуючи собою інтереси Англії й Італії дозволить їм "подумати" про французькі колоніяльні землі, яких виміраюча Франція ні сколонізувати ні загосподарити не може. А прецінь наші "дипломати" поставили все на карту Франції і її сателітів!

Результати відомі!

Та це тільки одна сторона ігноранції нашої інтелігенції в територіяльних справах, сторона, що дотичить простору і положення України. Ще гірше стоїть справа, смілости вимагати від українського інтелігента, щоби він так знав природу України /по вченому/, як їх знає наш мужик /на свій лад/. Як можна вимагати від українського інлігента, аби він знав зорі рідного неба, воздушні явища, фізично-географічні об'єкти і феномени так, як їх знає по свозму мужик? Цеж булаб просто безличність. Нехай Німець, Англієць, Француз, Італієць, Чех чи Поляк інтелігент "повзає" по своїй землі - ми буймо по безмежних шляхах "всесвітнього поступу":

Добре! Але мати добрий загальний образ природи рідного краю це річ потрібна для всякого інтелектуального громадянина, а вже конечна для діяча. Бо природа краю це головна основа економічного і суспільного життя. Коли її не знаєш як слід, не можеш братися не то, що до розв'язання якихось головних економічних чи суспільних проблемів, але навіть ні одної дрібної справи як слід не розв'язати!

Для українського інтелектуала і діяча це все пусте! Українські економісти з завзятістю, гідною ліпшої справи, вичисляють продукцію України до останнього фунта... але тільки для вісім чи дев'ять губерній, значить мало що більше як для половини України. Розуміється з того виходить гумбу! Не дивниця, що так трудно зацікавували чужинців економічними даними, так безглуздо зібраними. Прецінь європейський економіст не дурний, рахувати вміє... Візьме папір і оловець і за пару хвилин вичислить, що ця восьмичи дев'ятигуберніяльна Україна не то що не зможе ніякого збіжжя вивезти, але ще й потребуватиме постійного довозу поживи! Та це нічого не вадить українським економістам. Знов українські суспільники, одні закладають партії й укладають програми під кутом погляду неминучої індустріалізації України, другі знов "соціалізують" землю, щоби зробити з цілої землі України так чи сяк одну велику лятіфундію, з цілогож хліборобського населення сезонних робітників, батраків і т.п. Виринають величні плани, на овиді будуччини, грає всіма красками веселка величезних перспектив...

Папір терпеливий /на друк/, повітря теж /на балакання/. Та територія ні! Вона скаже просто: Я маю поверх мільйона кілометрів квад-

229

ратових простору. Чорного вугля в мене менше як у Бельгії, що поверх трийцять раз менша, білого вугля теж мало, бо моя поверхня невисока й рівна, інших моторів дасть Віг! За те верхній шар мозі цілини найбільш родючий може по всій землі. До війни він давав у пересічі 470 мільонів метричних сотнарів збіжжя й живив 44 мільони худоби, хоч мій нарід дебував з него ледви третину цього, що міг. Яке ви можете говорити, що колинебудь зробите з мене промислову країну хочби на лад Німеччини, до вирости Ваші доктрини?

А другим скаже:

Ви хочете робити оптом те, що робили дотепер у роздріб польські, московські й свої такі пани. Латифундійна господарка знищила красу мою, мої ліси й гаї, за цим обміліли річки, висохли джерела, погіршало підсоння, прийшли погані балки-водорні, що бороздять моз обличчя, розривають щорік десятки тисяч десятин найкращої землі й замінюють їх на страшні пустарі. Ведіть тільки дальше політику грабіжних чужинців, а моя родючість, що ставиться від тисячліть, щезне за кількадесять років!

Ці слова, що їх вкладав /хоч я не белетрист/ в уста українській землі, це не поетичні /лат./експатіаціонес інженіі а "сухі" науково сконстатовані правди. Думаю їх не вдовзі розвинути в окремій розвідці. Та вже ціх пару речень повинно читачеві, що не затуманений універсалістичними доктринами чи впливами чужонародньою психікою, показати, як важне з знання природи рідної землі для всякого інтелігентного мешканця її. Модерного націоналізму не можна собі просто подумати без основи його на докладному знанні рідної території. Всюди,

дослівно всюди потреба цього знання при будуванні модерного національного організму України. Ось одно вирву з багатьох... Якби це було гарно, колиби наші "дітчі" мали загальне знання території України бодай з військово-географічного погляду в літку 1919 р. колиби вони не перлися наче дітваки конче до "золото-верхого" серця України, а використати галицьку армію, щоби твердою ногою статуту на чорноморських берегах і звідси поволі будувати Україну. Так елементарні відомости з географії вистарчають, щоби зрозуміти, що в виду вічної грози з північного заходу й північного сходу одинока опора України це чорноморський беріг - zarazом одиноке надійне вікно в Європу! Якже инакше виглядала б мина українська держава, колиб такі елементи географії рідного краю були у головах тогочасних провідників України!

З цього всього виходить безсумнівно, що територіяльна основа націоналізму у нас поставлена добре тільки в мужика. В інтелігенції вона ніяк не поставлена, бо її нема. Її треба щойно збудувати й тим покласти головну підвалину під наш націоналізм. Як це зробити, розглянемо в сутіні про українську культуру. Тут тільки зазначу, що українська інтелігенція повинна як найпильніше взятися до пізнання рідного краю, так лектурою як і практично, розвивати на Україні туристику й мандрівництво, закладати товариства для досліджування краю, а що найважніше, вийти вже раз з цієї півазійської ідоланції, котра відчужує її від рідної природи, не дозволяє прямо вийти з нею в ближчі зносини, набирати від неї так фізичних як і морально-інтелектуальних сил... В кого рідний край тільки мрачне теоретичне поняття, той ніколи не потрапить,

служити як слід рідному народові. Хто натомість дійшов до того, що цілим своїм еством зіллявся з рідним краєм, пізнавши його як слід, добувши на лоні рідної природи нових великих сил, цей зрозуміє голос рідного краю й поведе рідний на-рід дійсно його питомою розвитковою лінією до великої будучини.

VI. НАЦІОНАЛІЗМ А РАСА.

В попередньому уступі я сконстатував, що національна територія Українців що до величини друга в Європі, по посковській. Коли спогада-ємо, що Україна квалітативно багатіша від Мос-Ковщини, мусимо прийти до переконання, що вона може й найвартніша поміж національними терри-торіями великих європейських народів.

Так само дуже гарна й друга головна осно-ва українського народу й націоналізму - расова.

Українці належать до так званої адрійсь-кої або дінарської раси. Її ціхуз високий ріст, великий об'єм **грудей**, при стрункості цілої пос-тави, довгими ногами та зглядно коротких руках, кругла форма черепу, лице широке хоч не скула-сте, а видовжене головні в долішній частині, з простим і вузьким носом. Краска шкіри пере-важно смуглява, очей і волосся переважно темно. Що українська раса гарна, свідчать не тільки вискази про неї чужинців. Ніколи не забуду між іншими просто ентузіястичних висловів про наш на-рід Гуцульщини, Покуття, Буковини звісного німецького письменника Л. Гангофера в його воз-них записках і в його листуванні зі мною. Не дивно, що тільки Українців служило у царській

гвардії і цісарській "буржандармерії". А яка слава йде про красу наших дівчат чи молодичь серед Поляків чи Москалів від давна, серед Німців і н. від часів окупації України 1918.р.!

Та це нарешті справа естетики. Астро-погеографія обходять головні інші сторони рабовості, головна ж спосібність до життя і до боротьби за існування даної раси.

Українська раса із цього погляду дуже вартна. Високий ріст /Українців належать до найвищих ростом народів Європи й землі/ й великий об'єм людей /може найбільший в Європі/ при стрункості й поворотливості роблять Українців дуже спосібними до всякої фізичної праці. Висока брахихіфалія й дуже виразна великоголовість зраджують немалі умові даровання. Довговічність серед Українців дуже часта, колиб інакші соціальні відносини булаб може знова така, як була сотню літ тому назад. Та що найважливіше: цифра рожити /середня 4,5% річно, доходить пр. у Катеринославщині до 5,6% річно! / найбільша в Європі а може й по всій землі! Коби не така велика смертність дрібної дитвори, яка знов впливає з низького стану освіти, то природний приріст Українців /4% / і так найбільший поміж народами ЄВРОПИ, бувби ще кращий. Дегенерація, яка чиста у інших народів Європи, нашого народу сливе не чіпається. Тільки дегенерация в Галичині й на Закарпатті мож бачити рідкі її ознаки - продукти невідрадних соціальних і економічних відносин. Поважні дегенераційні явища помічаемо теж серед українського міського пролетаріату й інтелігенції. Причини ті самі, до того причиняється, на мою думку, ще само життя, у військовому середовищі, по моїм помічанням для всіх Українців спеціально шкідливе.

Це що я сконстатував, не з ніякі самохвальби свого рідного народу, писамі на польській рецепті "для покріплення сердець", а неоспоримі факти, добути з антропологічних конспектів /головно акад.Вовка і проф.Раковського/ та офіціальних статистик. Зі сконстатованого виходить, що антропологічна расовість, друга головна основа народу, поставлена в Українців самою природою дуже гарно.

Придивімося тепер цій справі з боку націоналізму, розгляньмо які то вимоги він ставить до нас з огляду на расовість, на - так сказати - тіло народу.

Чоловік се продукт дуже довгої еволюції, яка почалася від дуже примітивно зорганізованих живин. Онтогенеза людської одиниці відзеркалює в кількох місцях розвитку філогенезу цілого людського роду й дає нам образ цього, мільйони літ триваючого процесу. В якій стадії цей процес знаходиться тепер, чи йдемо як людство, зглядно нарід, ще в гору чи вже в діл розвиткової кривини, не знаємо. Та це іррелевантно. Чи йдемо горі чи долі, маємо обов'язок дбати про тіло так одиниці як і народу. Для одиниці чи народу найвищим добром все була, з й буде органічна спадщина, ця суцільність тілесних і духових одідичених якостей, які творять його суть і індивідуальність серед інших одиничних чи народніх індивідуальностей. Ця органічна спадщина, янею-тан-нікню з щонайменше стількиж само вартна, що річева спадщина, якою тан так піклується суспільна економія й політика. Що більше! Нарід не складається з річевих дібр ні з посілостей, а з живих людей. Про це й не мріли Адам Сміс, Мальтус, Кобден і т.п. про це не думають до тепер нинішні суспільники й політики. Кожний тверезо думаючий чоловік натомість му-

сильно признати, що гаразд і могутність народів багато більше залежить від біологічних як від економічних чинників. Великі переміни й пересування сил, які послідували хочби в нових віках історії відбувалися головню на національно-біологічному полі. Щойно за ціми пересуваннями сил пішли такіж пересування економічні. В виду цього: національна біологія й біологічна політика повинні йти коли не перед національною економією й економічною політикою /як хоче пр. Шальмейер/ то бодай у парі посполу, з рівною вагою і вартістю.

Національна біологія й впливаюча з неї національна біологічна політика - це мож сказати найголовніші глави як теоретичного так і практичного націоналізму. На цім полі мусить націоналізм дбати, всюди під безумовно категоричними імперативом про:

I. Гигієнічне життя всіх одиниць свого народу. Для цього не вистано піднімати просвіту, щоб елементи науки гігієни прийнялися у всіх шарах народу. Тут мусить модерний націоналізм стреміти до цього, щоби всі члени рідного народу жили в вигідних економічних і суспільних відносинах, Для цього мусить він уживати суспільно-економічних реформ ба й переворотів. Модерний націоналізм мусить спинити цей погубний процес, що цілі мільйони людей слабують і гинуть тільки від хронічного недоїдання й лихого одягу й мешкання, підчас коли десятки тисяч слабують і гинуть тільки від хронічного недоїдання й винижнювання себе по розкішних апартаментах. Модерний націоналізм мусить вивести завзяту боротьбу миршавінню народу по великих містах, цїх самовбійчих інститутах для людства; він мусить спинити їх зріст, зменшити напливи людности

до них, привести, — не усіх, що вже конечно мусять жити в місті, до більше природного способу життя і т.п. Всі міри, підприймаї модернами націоналізмом, повинні мати одну наконецну ціль: запевнити народові як наубільшу життєздатність.

II. Ведення доцільної демографічної політики. Воно не легше, бо тут є дві цілі: 1. добуття якнайбільшого простору населення /квантитативна демографічна політика/, 2. здобуття раворого як найлучшого приплоду /евґеніка/. За велике стремління до першої цілі шкодить осягненню другої цілі й на відворот, тому потрібний гармонійний компроміс поміж політикою множення народу та евґенікою. Значить: з одної сторони треба уможливити як найбільшій скількості здорових і расово повновартних осібняків народу, щоби дружилися і множилися, з другої сторони ж треба не допускати, щоби це робили також хворі й расово менше вартні осібняки. Як перша, так /і головно/ ця друга заповідь заключають цілу безліч другорядних заповідей, правил, поучень і порад. На цьому місці навіть назвати їх усіх і то тільки коротенькими заголовками просто неможливо. Тому обмежимося на декількох афоризмах, дотичних деяких тільки питань.

Модерна націоналістична евґеніка мусить всесторонно опиратися на вислідах бібльоґічної науки, головнож на вислідах її експериментальної емпіричної діяльності. З того боку евґеніка мусить пособляти: I. добрій комбінації одідичених фізичних і умових прикмет батьків, щоби їх приплідники цєю доброю комбінацією покористувались самі й принесли як найбільшу користь рідному народові. Тут ходить і про відповідні комбінації поміж членами дотичного народу і про комбінації з чужими народами. Треба бере-

гчися комбінації з меншеартними осібняками власного народу, а ле так само а може ще більше беречися комбінації з чужонарожніми осібняками, коли вони: а/належать до расового меншеартних народів, б/належить до сусідних або всуміш із нами мешкаючих народів і через мішання з ними вплив чужих народів небажано росте. З цього боку для нас Українців являється корисною комбінація нашого елзменту сливе тільки з т.н. північною расою /Скандинавці, переважна частина Англьосаксів, Німців/ і зі спорідненими з нами расово південними слов'янами й Чехами. Натомість некорисними являються комбінації з Поляками, Москалями, Румунами, Туткотатарами, Жидами і т.п. 2.Пособляти цілковитому знищенню або бодай обмеженню полового проміскуалізму, бо він робить усяку евгеніку неможливою. 3.Доборотись до того,щоби до друження і плодження допускати тільки здорових осібняків. 4.Перевести примусове стерилізованне /вазектомія згл.сальпіфектомія/ осібняків, що обтяжені епілэпсією, умовою хворобою, хронічним алькоголізмом і морфінізмом, дегенеративною неврастенією і гистерією, прогрессивними стадіями туберкульози, сифілісом, хворобою Базедова і т.п./дотичні закони існують уже в 12 із 3'зднаних Держав Північної Америки/. 5. Перевести примусове відокремлення в доцільно влаштованих асилях небезпечних божевільників, епілэптиків, ідіотів і злочинців. 6. Як найбільше пособляти вдержанню і як найглибшому закоріненню моногамічної родини яко головної остої надійного полового добору. 7. Основно переобразувати шкільництво, щоби воно не нищило молоді фізично, даючи їй в зміну багацько безпотрібної тарабанщини а так само солідного знання. Примінити все

законодавство, весь політичний і суспільно-економічний устрій рідної національної держави до потреб національної еugenіки, щоби расовому доборові добути як найкраще поле розвитку.

Низка постулатів яку я саме подав, добута з конспекту дійсностей, без сумніву сконстатованих біологами. Ці постулати конечні при веденні доцільної демографічної політики. Погляньмо тепер, як виглядає справа раси у нас; в українській суспільности.

Тут, так само як у справі території, бачимо величезну різницю - просто пропасть між українським людом і українською інтелігенцією. Український простолюдн розв'язує расову справу свого рідного народу добре, українська інтелігенція зле.

Розуміється, що наш простолюдн розв'язує цю справу по своєму, по мужичому. Він не має поняття про расову гігієну, біологію, еugenіку чи ще що там. Та його питома стара етнологічна культура, його здоровий "хлопський" розум і особливий дар помічання дозволяють йому в часті емпірично, а в часті так сказати інстинктивно слідкувати за розвитковою лінією української нації, з успіхом безконечно більшим від цього успіху, який виказує споконвіку українська інтелігенція.

Нераз аж жахаємося, коли дивимося, як мало український простолюдн числиться з елементарними вимогами гігієни в своїому житті - з особна в часі хвороби чи кволості своєї чи своїх дітей. Пя легководушність і недбайливість, у злучі з різними забобонами з головними та мабуть одним гріхом нашого простолюдн проти українського націоналізму - з неї бач виходить ця фатально велика цифра смертльности, що зменшує наш природний приріст.

Поза цім відносини нашого простолюдин до справи раси з на загал корисні. Наш простолюдин, коли тільки зовнішні обставини дозволяють, уміє як слід жити. Його їда, що до нещодавня видавалася дуже негігієнічна, супроти найновіших результатів науки не виглядає вже на таку. Вона дуже гарно примінена й до клімату й до головного зайняття нашого народу - хліборобства. Перевега рстинного корму, зглядно мала примішка м'ясного, багато молочних страв - усе те вказує на інстинктове на позір /в дієвостях виходить воно зі старої культури/ добирання харчу. Воно як бачимо дуже доцільне. Так саме доцільне й ноша нашого люду. Вона дуже добре примінена до континентальності клімату України й до життя на вільному воздуху - конечно для хліборобства. Живе пригадує собі, як я в хлопячих роках дивувався пр. Гуцулам, чому вони серед горячого літа ходять у вовняних штанах і баранячих каптанах. Та вже по кількох днях, переведених серед лісів і полонин, я зрозумів велику практичність цієї ноші. То саме дотичить ноші інших племен українського народу. Про естетичну сторону цієї справи тут зовсім не бажаю говорити.

Що до домівки й її уладження треба за нашим простолюдином признати теж дуже гарні прикмети. Там де навіперізація його ще не прибили, потрапив він розв'язати питання домівки примірно дуже гарно. Певно, кожний знає, що хата українського мужика дуже далека від ідеалу гігієни, та коли порівняємо з нею "халупу" Мазура чи "ісбу" Москаля або "казу" Румуна, вона не то що виб'ється на перше місце, але й дуже далеко їх усіх поза собою полишить. З особна що до чистоти й внутрішнього порядку.

289

Дайте нашому мужикові відповідніші соціяльні і економічні віносини а побачите, як гарно він виїтиме мешкати. На полі домівки він переймає дуже швидко поступові, гігієнічні ідеї.

Наш мужик назагал не любить тісно жити. Хати й обійстя звичайно широкі розкинені, не збиті в тісну громаду. Хати вікнами звернені до півдня - наш мужик начеб знав, що безпосереднє ділає соняшного проміння має важкі позитивні результати для гігієни домівки. Любов до цвіту й деревами, котра так корисно вирізняє нашого мужика від польського чи московського, окружує українські хати садами у й квітниками, а це має не тільки естетичне, але і гігієнічне значінє.

Дуже важна позитивна прикмета нашого простолюдина є те, що він не любить міського життя. Тута до міст, така сильна в німецького, московського ба й польського мужика, ще не успіла охопити нашого. І це само добре! Бо в цій абстїненції від міст дожив наш простолюдин до нинішних часів, коли то всю західню Европу обхопив климє за децентралізацію населення й за "огородовими містами". І тут наш простолюдин несвідомо та давно дійшов до результатів, до яких догнупалась модерна демографія щойно в найновіших часах: його міста вже здавна були "огородовими". Пригляньмо як виглядають українські місточка і менші міста в цих своїх частинах, що ще заселені українським дрібноміщанством. Сади, городи, серед них хати; широкі вулиці й обійстя, тип життя що найменше на половину сільський у кожному разі більше сільський як у німецьких чи англійських "селах". Міську погань бачимо щойно в "центрах міст", що живе серед Жидів, Моска-

лів, Поляків і т.п. українська інтелігенція: погані людські казарми, бруд нечисть, ніде ні деревини, препогане повір'я, пересичене прикрими воєями і т.п. і т.п. Наш простолюдин інстинктивно стромить від таких "центрів культури"; коли йому доведеться з konieczності жити в них, нидіз швидко, Наш міський пролетаріят з наслідком того ще миршавіший як західно-европейський.

Та найважніші позитивні прикмети нашого простолюддя дотичить його полового життя. Полового проміскулізму поміж нашим мужицтвом немаз; між усіма мужицтвами Європи, які я пізнав із автопсії, українське мужицтво стоїть без сумніву найвище. І то мимо всяких вечерниць, досвідків, вульць, купалів і т.п. Амможе саме ізза них! Бо після них слідує українське весілля з його калиною розправою, перезвою, хомутом... як дальше зємо в етнольоґічному циклу обряд, у котрому обертається життя українського простолюдина.

Навіть таке гуцульське плем'я котре завдяки "культурним" впливам сусідніх Румунів, бере полову справу поміж українськими племенами найбільш легко, цілком не ближе до проміскулізму як пр. польські, німецькі, французькі, італійські верховинці - навпаки дальше:

Моногамічна родина, ця головна остоя надійного полового добору, з теж головною остоєю нашого мужицтва. Для його нема "сексуального питання", мужик не мудрагелює над усякими виідеалізованими порнографіями, а на основі моногамічного устрою робить своє здорово й основно. Без знання засад еґґеніки наше мужицтво /розуміється за виїмком багатих кулаків, яким любі зять чи невістка хочби і каліки - та ба-

попсованими шлунками, як у нас на Україні, не легко зустрінеш у західній Європі, більший процент хибань тільки у Поляків і Москалів. Часто бідкає наша інтелігенція, що нам мужик запивається. Так, він запивається, але переважно тільки раз у тиждень чи в місяць. Це ще не такийто небезпечний алкоголізм, хоч мужичок тоді нерас і рачка до дому полізе або в рові переспиться. Багато гірше - кажуть лікарі - коли чоловік щодень алкоголізується хочби й не великою кількістю хмільного. А так роблять серед люду тільки гіркі п'яниці; серед інтелігенції дуже, дуже багато суб'єктів! Вони не погорджують, сучасно теж і похміллям "до положення риз". Виніжнемиз тіла дійшло в нас до можливо найдальших границь, так з огляду на одіжу, як на домівку. Ми покинули народню нощу й прийняли французьку. Добре, модерний націоналізм цілком не бажає від української інтелігенції, щоби вона ходила в шараварах, чумарках, вишиваних сорочках чи що. Нехай-би хто хоч вбрав чи невбрав їх на якісь там народні свята чи що. Та модерний націоналізм вимагає з гігієнічного боку, щоби всякий, що прийняв міжнародню тепер серед європейців французьку нощу, носив її відповідно до вимогів гігієни і не шкодив своєму тілу виніжнюваннем. Що до домівки то українська інтелігенція мало дивиться на те, щоби вона була гігієнічна й вигідна, більшеж на те, щоби вона була або виставна й добра до прийому гостей, або от сяк-така, коби в центрі міста. А вже що до хатнього порядку й чистоти! Коли хата нашого мужика перевицає в цім напрямі ізби Москалів і халуни Поляків дуже значно, домівка українського інтелігента з правила дорівнює у нечисті домівці московського чи польського.

Спонукаати українського інтелігента до тілесного руху: спорту, мандрівництва, руханки дуже тяжко. Це дотичить не тільки Українців з російського культурного круга, але й українців з німецько-полського культурного круга. Хоч я ні турист, ні спортсмен, то прецінь задля мого бурлацького фаху маю ці справи в евіденції й можу сміло сказати, що вони на Україні дуже лихо стоять. Головно тому, що наша інтелігенція до смішности страхається всякого фізичного напруження, всякої невгоди. Походити день по горах це велика річ, походити тиждень чи два - чиста неможливість. А підночувати під голим небом це божевілля!!! Що варта така інтелігенція з расового погляду, легко збагнути.

Таке негігізінічне життя кожної інтелігентної одиниці мусить на цілій суспільности відбитися дуже погано, До того поганого висліду дуже багато причинюється негігізінічність українських міст і українського мійського життя.

І не диво дивенне наша інтелігенція з дивним упором тиснеться до таких міст, до такого мійського життя. Про могутній рух у західній Європі, котрий стремить до т.н. огородових міст, навіть верхи нашої інтелігенції не мають поняття. Про стремління до заведення таких міст на Україні нема що й говорити. Що більше! Обсервуючи наших інтелігентів на еміграції, я зайвий раз пересвідчився, що для них саме тамі-я такі прикмети великих міст Європи являються найгарнійші, які для поступового західнього Европейця є найпоганіші.

Українські інтелігенти в подавляючій більшості вже не міщани, а міщуки. - Іх сві-

244

тогляд неслихано обмежений високими мурами, тісними вулицями, дрібними садками міста. Театер, кіно, кабаре, кофейня, ресторан заступають їм культуру, міський плянтації природу. По за це їх зір не сягає. Це відбивається фатально на всім, і на політичній, і на соціальному і на економічному світогляді. Цілком не дивуєся, що наші комуністи закидують усій прочій українській інтелігенції міщанський, буржуазний світогляд. Я до недавня, знаючи ближче тільки галицького інтелігента /який вишовши звичайно вєсела, з тільки назверх міщанином, а задля матеріальних нестач сливе ніколи не може спромогтиса на буржуїство/ навіть не припускав, що серед української інтелігенції є так багато поганого буржуїства, цей міщанської тісноти, цього бажання вживання життя за всяку ціну, цей жаги за безпардонною наживою, цього чисто буржуїного нехтування всякої суспільної моралі. Просто хапаєш голову в руки й дивуєшся, як легко, як страшно легко й заразом як глибоко прийнялися в нашої інтелігенції чужосторонні лихі впливи...

Та про це докладніше говоритиму в дальших уступах моєї розвідки. Тут, з огляду на расову справу, мушу сконстатувати, що переважча частина української інтелігенції це типові міщухи, зі всіми хибамі західньо-європейських міщухів, а без їх /нечислених у прочім/ прикмет. Вони та і кохаються в цій поганій міській атмосфері й не примінялиб її за ніщо, не дивлячись на те, від неї тієї атмосфери миршавіють і вони самі й їх діти.

Про яке небудь почуття потреби ведення доцільної демографічної політики серед української інтелігенції нема ні помину. Для цього

в неї за мало знання, за мало національного почування, за багато рабського ентузіазму для сусідних псевдокультур.

Квантитативна демографічна політика велить добувати як найбільший простір населення. В цьому напрямкові за нашою інтелігенцією багато зріха. Її скількість супроти сорок мільйонної маси українського простолюду рішучо за мала. Простолюде України супроти дотеперішньої чужої кормиги мало дотепер тільки невеличку спроможність давати вищу освіту своїм дітям і виводити їх у "інтелігенти". Для того й дотепер тяжить на українській інтелігенції головна заповідь квантитативної демографічної політики: вивести як найбільшу кількість потомства.

Чи вона сповняє цю заповідь як слід? Безумовно ні! Тільки деякі нижні шари її сяк так піклуються приплодом, у вищих шарах ледви там і сям найдуться срібняки, що по старому українському звичаю люблять "на запічку дітей копицю". Все останнє просте втікає від потомства й полишає з цього погляду далеко за собою майже всю інтелігенцію західної Європи. В Галичині, де кождий інтелігент "як не з хлопа то з попа" /звісно обі ці класи плодючі! / і де царить ворожнеча супроти польської культури, ці відносини ще доволі здорові. На Буковині й на Закарпатті під впливом румунської й мадярської "культури" досить погані. Та найпоганіші вони на землях Великої України, де володіє поміж інтелігенцією російська культура.

Тут бездітність або бодай малодітність панує дуже сильно, головно серед "верхів" української інтелігенції. Яка з цього виходить шкода для української національної справи, коли приріст свідомих робітників на народній ви-

ві таким робом штучно зменшується - не потрібне довго пояснювати.

Ще багато, багато гірше стоїть справа квалітативної демографічної політики чи пак еґеніки.

Перше всього на добру комбінацію при подружжях наша інтеліґенція дуже мало ~~знає~~ вважає. Дуже великий, ба переважаючий відсоток одиниць, що найкраще фізично вивінуваних, або не дружить ся зівсім або добирає собі дуже погану пару. Розуміється, приплідок у першому разі теоретично ніякий, у другому разі дуже миршавий. Та це все не така то ще біда, коли річ йде за комбінації поміж самими Українцями. Багато більша біда в тім, що інтеліґентні Українці обох полів рішучо вже занадто охочі до супружних комбінацій з чужими народами. Я вже вище тикнувся цієї справи й зазначив, як до неї ставиться наш простоядин. Наш інтеліґент займає й тут цілком инакше становище.

Кожний здорово думаючий чоловік, незатуманений шовінізмом, мусить признати, що мішаннє з чужими народами не з нічим злим навпаки звичайно приносить расову користь. Та таке мішаннє, 1. не повинно бути законом, а виїмком, 2. не повинно пособляти кріпшанню чужонародних впливів на Україні, 3. не повинно обіймати расово менчевартних елементів. Щож бачимо у нашої інтеліґенції?

Процент українських одиниць, що дружить ся з чужинецьким живлом, з незвичайно високий. Навіть у такій Галичині, де відносини виконали просто пропасть поміж українським а польським народом, мішані польсько-українські подружжя з над міру часті. Так само часті на Закарпатті подружжя з Мадярами. А що вже на Великій Україні! Там майже, що друге інтеліґентське по-

247

дружжя мішане: то з Москалями, то з Жидами, то з Греками і т.и. і т.и.

Всі ці комбінації противляться безумовно всім законам національної еволюції. По перше вони стали майже правилом - не винятком. По друге вони страшно пособляють винародовленню української інтелігенції, а бодай національному індіферентизмові серед неї. В Ралічині це звісно кожному, що в мішаних подружжях поміж Українцями й Поляками перевага все лишається за польською стороною; дім усе стає польським й діти завсігди, коли не цілком, то бодай на половину - Поляками. Те саме дотичить мішаних подруж з Москалями на Великій Україні, з Мадярами на Закарпатті і т.п. Подружжя з Жидами, часті тільки на Великій Україні, доводить завсігди до більшої чи меншої москалізації родини. Український інтелігентний елемент не виказує такої ассіміляційної здібности, як український простолудин, котрий українізує усі чужі примішки й навіть таке відпорне живло як жидівське шляхом симбіози значно перемінює. Серед нашої інтелігенції ассіміляційна сила просто ніяка й комбінації з чужими народами доводять тільки до розплоджування надійних кандидатів на всяких "інтернаціоналістів", коли не приносять /це на жаль дуже часто!/ найлютіших ворогів усього, що українське.

Не менше шкідливі ці комбінації тому, що всі ці чужі народи, з якими так залюбки мішається українська інтелігенція, з расово менше вартні. Що до тілесної сили й краси не можуть ні Москалі, ні Поляки, ні Мадяри, ні Жиди рівнятися з Українцями, що до плідности так само. Що до умових прикмет ніяка з цих націй не може через примішку дати нам щось дійсно позитивного. Правда рухливість і меткість, пи-

тоді Москалям і Полякам, дуже придалисяб нерухавому Українцеві, та не вона одна приходить із метизації. Приходить із неї зменненз питомі Українцям /простолюдинові! / солідності й основності ві всім. А ця солідність це наша головна й найкраща прикмета. Дотично комбінації з Жидами, яка з таким злочином на погляд нашого простолюдина й така рівночасно часта у нашій інтелігенції, треба сказати ось-що: Антісемітизм з безумовно незгідний з основами як теоретичного так і практичного модерного націоналізму. Одначе всі безсторонні етнольоґи, расові теоретики й евґеніки згідно зазначають, що комбінації арійських народів із Жидами збдя обох безумовно шкідливі. Що вони шкідливі для Українців з тілесного боку, пізназ кожний, хочби не був фаховим антропольоґом, поглянувши на таблиці антропометричних дат Жидів і Українців. Жида фізично бязумовно слабші від Українців, мішаннз з ними може хіба виїмково дати фізично надфійний приплодок. А добуваннз потомства сеж не льотерія. Доттого треба це замінити, що фізично жидівська раса хоч слаба та дивно тривка й жидівська примішка проявляється дуже виразно до третього, четвертого ба й дальшого покоління з усіма її лихими фізичними наслідками. Що до умового одідиченого добра українсько-жидівські мішанці теж не можуть бути вважані доброю комбінацією. Широко розповсюджена серед ріжномасних антісемітів думка, що Жида з умового погляду бязумовно менше варті від Арійців, перед очима безсторонної науки не може ніяк вдержатися. Правда, цінуваннз в цім напрямку трудне й дуже ролятивне що до вартості, так само як цінуваннз пр. що краще, чи велитенська гора чи

велитенська ріка. Як Арійці так Семіти, як Українці чи Англьосаси, як Жиди чи Араби умо- во по своїому варті. Ціх вартостей з безогляд- ного боку, самих про себе, ніяк не можна поміж собою порівнювати. Модерний націоналізм вважає кожен народ рівновартним продуктом природи й історії. Тільки в кожному поодинокім випадку може теоретичний націоналізм розсліджувати мо- жливості й дійсності, які виходять з комбіна- ції двох чужих елементів.

Одинока добра прикмета Жидів, яку моглиб перейняти українсько-жидівські мішанці це: ве- ликочертний змісл національної солідарности. Такий змісл, дуже, дуже придавсяб українській інтелігенції. Інші добрі прикмети жидівства з переважно так само добре заступлені в самім українськім живлі /у простолюдина, не в інте- лігенції!/: ошадність, пошавінок до родинного життя, значні умові спосібности, бистрість у по- мічанню, пошавінок для знання. Натомість дикі сторони жидівської психіки як: цинізм у полових справах /у прочім прикметний усім старокуль- турним орієнтальним народам - для них не шкід- ливий/, мамонізм у всіх соціяльних і економіч- них відносинах, передчасна умова спілість, яка гальмує дальший надійний інтелектуальний розви- ток, за цім поверхність, нахил до доктринерства винауці, в літературі й иншім мистецтві і т.д. цілком некористі для українського живла. Най- більш некористий з усього з питомий Жидам на- хил до всякого універсалізму. Ці хиби Жидівства з погляду розвиткової лінії жидівського народу не зьхибами, а навпаки /переважно/ добрими й до- цільними прикметами. Для нас, Українців се хиби так само як хибою для травояда булоб м'ясоїдне узубленне іна відворот, при незмінності орга- нів травління.

Комбінації з разово більше вартними народами / Скандинавами, Англьосаксами, Німцями, іншими Слав'янами адрійської раси / серед нашої інтелігенції дуже рідкі. На жаль! бо користь з них булаб велика!

Та ідімо далі. Коли український простолюдин глибоко шанує моногамічну родину й сливе не знає полового проміскуалізму, ~~родину~~ українська інтелігенція стоїть на прямо противному становищі. Щотикається моногамії й родини відродженіші відносини шанують тільки в Галичині, де недобрий польський вплив значно гальмує національна ворожнеча і тісний зв'язок інтелігенції з селом. На Буковині румунські, на Закарпатті мадярські впливи сильно підкопують моногамію й здорові родинні відносини. Та найбільше спустошення зробили в половому й родинному житті української інтелігенції московські культурні впливи на Великій Україні. Під покришкою "поступовості", ~~ми-нам~~ "вільної любові", нехтування "буржуазної" чи пак "міщанської" моралі /лат./ /рісум тмеатіс, бо де-ж проміскуалізм і полігамічні інстинкти так сильно панують, як саме серед буржуазії й дійсного "міщанства"?! / твориться там таке, як каже Гуцул, що май-май!

Годі тут над цім довше розводитися. Ще тільки зазначу, що половий проміскуалізм і нехтування моногамічної родини приносить величезні расові шкоди українській інтелігенції й тим самим цілому народові. Нетільки через велике поширення полових недуг... Хитається родина - головна остоя довговічності й надійного розвитку народів /диви: Китайців, Жидів і т.и./...

Українське шкільництво теж ніяк не хоче примінитись до потреб національної евігеніки. Скинули ми московське й австрійське ярмо й ма-

ли спромогу підчас короткої самостійності коли не зорганізувати по нашій лінії наше шкільництво, то бодай виробити основні програми його. І що-ж бачимо, заглянувши до цих нових програм? З одної сторони Збруча стара австрійська, з другої сторони Збруча стара російська тарбарщина, тільки дещо підкрашена на синьожовту краску. І то у всіх типах, на всіх ступнях шкільництва. І знов будуть ці школи плодити фізичних і моральних калік і підкалік.

А що вже тикається примінення всього законодавства, всього політичного й суспільно-економічного устрою української держави до потреб національної еґеніки, ліпше не балакати. Дотеперішні українські уряди ніколи й ніде не мали цей справи навіть на думці, не то в роботі.

Та про це говоритемо в слідуючих уступах розвідки. Тут сконстатуємо тільки ще раз, що наша інтелігенція в супереч простолюдності розв'язує расову справу дуже лихе. Наглядний доказ цього вона дає кожному безсторонному своїм фізичним обліком. Поміримо так по сотні чи по тисячці українських інтелігентів і по скільки українського мужицтва, а допевне скопимося за волосся зі здивування й перестрашу. Бо як так далі буде, фізична деґенерація неминуча! Й від умової мабуть не втечемо, коли так далі родитимемо, як робимо, й не повчимося в нашого "дядька", як на світі жити, щоби здоровим народом бути!

VII. ІСТОРИЧНА ТРАДИЦІЯ.

Територію й расу треба вважати головними основами кожного народу. Дехто з шан. чи-

тачів звертав мені в розмовах із тим увагу, що таке виріжнювання цих двох справ і висування їх на сам перед не слушне. Цей закид цілком справедливий, коли візьмемо на увагу тільки безпосередній вплив, безпосереднє значіннє території й раси для народу й націоналізму. Та їхній вплив не тільки безпосередній; посередний ще більший.

Посередний вплив території й расовості є з іменно головною підставою всіх дальших прикмет кожного народу: історично-політичних традицій і змагань, мови, культури. Територія і расовість обусловлюють цілий, аж до останньої точки над "і" цілий, всесторонно понятий, історичний розвиток народу, в якому політичні і суспільні змагання, мова й культура себе витворили й розвинути. Подумаймо собі пр., як вплинуло географічне положеннє України на цілий розвиток нашої історії, подумаймо, що воно дало нам татарське лихоліттє, козаччину, спромогу колонізаційної експанзії і т.и. і т.и. То знов подумаймо у зв'язі з цім, якби то нині виглядав українській нарід, колиб він не був такий дородний, відпорний, плодючий, а прийшлосьби йому переносити татарське а потім польське й московське лихоліття?

Тому думаю, що всякий мій опонент, який закидавби мені надто велике акцентування природничих впливів території й раси на нарід і націоналізм, повинен перед усього подумати, що згадані посередні впливи природи це саме суть історії, культури, мови, політики і т.д. даного народу. Спір ішовби тільки ізза ріжної назви одних і цих самих річей.

Історично-політичні традиції і змагання, культура, мова між собою так само рівновартні

для народу й націоналізму як територія й расевість /зновуж між собою/. Томуто коли в оцій книжечці ставимо теперички на першому /зглядно третьому/ місці історично-політичні традиції і змагання, це не значить, що придаємо їм більше значіння, як культурі чи мові.

Кожний самостійний нарід, кожна нація, чи вона має свою державу чи ні, мусить мати поспільну історичну традицію, спільні жертви, спільних героїв, спільні історичні хвилі щастя і неволі. Це почуття спільно пережитих історичних подій дає головні основи поспільного стремління до спільних ідеалів теперішности й будуччини. Тим робом будуються дідстави цього постійного плєбісциту, який по думці Ренана, є суттю кожного народу.

Історичні традиції вже по самій своїй природі мусять бути прикметні головню вище освіченим шарам кожного народу. Простолюдде всіх, хочби й /а може: перед усього/ найкультурніших народів сягає своєю пам'яттю в минувшину тільки дуже неглибоко. Кожному громадянину треба щойно перейти елементи рідної історії, щоби пізнати бодай скелет рідної історичної традиції. Таке-ж не легко дається простолюдинові. Зосібна, коли він до того анальфабет - так як наш - з ласки довголітнього московського й польського панування.

Коли порівнюємо українського простолюдина з простолюдином культурних західно-європейських народів, находимо цікаву прояву. Наш простоґеніяльний в своїм роді "дядько" і на цім полі соромитись непотребує. Минувщина України, повна таких катастроф, такого страшного лихоліття, з таким малим засобом світлих хвилин, ще дуже жива в пам'яті простолюдина, багато живіша як пр. минувщина Німеччини чи Франції в па-

м'яті німецького чи французького простолюдина. Історична традиція українського простолюдина живе що правда головно в його історичних чи політичних піснях. В устрій словесності. Дехто мігби тут закинути, що нарід цих пісень сам не складав і передає їх тепер без правдивого розуміння. Бо й такі теоретики в нас були й є. Та це закиди нестійні. Походження цих пісень річ другорядна, вони народні, коли народ їх цілі століття співає. Авторів їх не знаємо; - припускати, що вони були з ~~досвіду~~ вищих шарів, ніяк не можна, бо світогляд їх - справжній світогляд простолюдина. До того з досвіду знаємо, що вірші навіть найбільших поетів не стають /так легко або й зовсім ні/ народними піснями. Впрочім /лат./пробатіс аццумбіт аффірманті!

Щож до розуміння їх, то певне наші мужицькі діти не розуміють цих слів колядок чи щедривок, які співаються під вікнами в місячну зорю ніч на Україні, в яких згадується про давні походи морем на Візантію, про старі княжі часи, в яких повно останків предхристиянського світогляду і т.д.

Та головний черен історичної традиції нашого простолюддя, який лежить в історичних і політичних піснях XVII. і XVIII. віку, всякому простолюдинові дуже добре зрозумілий. Певне, перед українським "міщухом", "паном" він не розкриє своєї душі, таксамо як не розкриє її перед польським чи московським урядовцем. Певно він не стане сипати датами, ні цитатами, неначе адепт історичної науки. Та головну суть давньої визвольної боротьби українського народу проти чужинецького гноблення він розуміє знаменно, розуміє цю неволю й недолю, що після цієї боротьби присіла його злиднями. Що більше! Дуже багато зустрічав я мужиків, що робили дуже влучні порівняння поміж цєю минувщиною, що за-

чарована в пісні, та цю теперішністю що переживати їй треба на яві.

Таке зустрів я в Галичині й на Буковині, в цих межових землях України, куди великі народні рухи доходили лише тільки так, як відгомінні філі доходять в тихі затоки розбурханих далеко океанів. Тут, на Підкарпатті й Закарпатті історично-політична традиція серед простолюди́на дуже слабенька. Як же сильна вона мусить бути на Волині й Поділлі, що вже казати про Подніпря, Слобожанщину то що??

О вона, ця історично-політична традиція, серед нашого простолю́ддя! Вона згледно дуже сильна й сама по собі дуже гарна. Коби найшовся в нас протягом останніх десятиліть, коли не державний муж, то бодай гурток спосібних людей, що змігби використати цю традицію простолю́ддя для політичних цілей української державності!

Та на жаль, не найшовся у нас ні такий чоловік, ні такий гурток. Шевченко, почасти й Франко використали цю народню традицію в своїй поетичній творчості, Драгоманів у своїх суспільно-політичних працях. Все це, так сказати, теоретичне й не все вірно використане історичної традиції нашого простолю́ддя дає українській національній ідеї величезні плюси. Та українська інтелігенція останньої третини століття не зміла піти далі ціми шляхами, котрі їй вказували згадані творці нинішнього українства. І на цьому полі, на жаль, бачимо, що український інтелігент стоїть позаду українського простолю́ддя.

Практичні результати цієї сумної обставини побачили ми вперше й дуже наглядно при будіванні української державності 1917-1920 р. Це був і з свого роду іспит української інтелігенції й її державностворчого знання. Цей ~~негативний~~ іспит трівав й досі. Дотеперішній вислід був негати́вний. Та наконечний результат його ще не певний. Він залежатиме між іншими і від цього, як й як українська інтелігенція використовує історично політичні й історично суспільні традиції українського народу. Дотепер будовані українські державні твори як західньо - так і східньоукраїнські були на жаль тільки з імени й ізза деяких маловажних прирас українські.

. . .

В нинішніх часах, коли поняття історії як науки так високо розвилось, дійсно трудно бути безоглядним приклонником тези: історія учителькою життя. Та коли розглянемося в історії не тільки "великих держав" чи навіть культурних кругів /як це робить п'янішна "всесвітня історія"/, але в історії дійсно всіх народів, такожтих, котрим з різних причин не по таланило стати "великими", побачимо, що наведеній саме старий латинський афоризм таки має за собою, хоч не всю, то багато правди. Бо історія сама по собі, правда, не вчить жити ні одиниці ні народу. Але вона досліджує, що було й як воно властиво відбувалося. І тим робом дає спромогу пізнати динамічно й генетично розвиткову лінію дотичного народу.

Також і ця спромога не з повна. Хоч і як

основно перезнавши хто історію рідного народу, то таки не потрапить поставити ніяких витичних ліній не то для злободневної "дрібної" політики, але й для політики на дальшу мету. Сама історія показує, що звичайно великі політики не бували великими істориками, історики політики. Війми від цього майже - закону дуже нечисленні /пр. Адольф Т'єр/. Бо розвиткова лінія кожного народу чи державице дуже окомплікована кривина. Дрібних і найдрібніших її закрутів не можна виворожити хочби й який учений історик. Хиба тільки великі закрути цієї кривини доступні людському передбаченню. Та й то тільки в часті на основі самого історичного знання...

Український нарід належить до тих народів, що їм дотепер не поталанило стати історично "великими" й заснувати одну з великих світових держав. Історичний розвиток нашого народу відбувався на власній утраті державної самостійності цілими довгими століттями в такій глибокій тіні чужих, щасливіших народів, що світова наука ще й тепер сама не знає, чи має нас і нашу історію визнати самостійними й окремими від московського чи польського народу й історії, чи ні. Ця обставина має для наших політичних змагань дуже погані наслідки. Бо наша молода наука мусить тяжко боротися в самому науковому світі, щойно за визнання України й українського народу самостійними одиницями й українське неге-ломити старі наукові "забабони" в найвищих наукових кругах. І то тепер в ХХ. столітті, коли про самостійність безлічи мільйонів чужих і молодших народів знає всякий пересічний інтелігент!

Та є в цій обставині і свої добрі, ба й дуже добрі сторони. Українці жили довгі сто-

ліття як більше чи менше недержавний нарід. Для їх історії втерті схеми ніяк не хотіли надобитись. Треба було українським історикам шукати нових доріг, нових метод. Не державна історія стала предметом їхніх дослідів, а народня. При таких обставинах соціяльні й духово-культурні сторони історичного розвитку мусили в нас дуже швидко стати центрами уваги історичних дослідників. А саме дослідя, в ці сторони звернені, дають дуже гарні матеріяли для збагнення розвиткової лінії народу.

На жаль, тільки дуже нікчемні окружки вислідів праці українських істориків перейшло в цю бзмежно дрібну суму історичного знання яке є у нашої інтелігентської громади і творить історично-традиційну сторону її національного почування.

Історія української історично-політичної традиції так само стара як такаж історія в інших великих європейських народів. Уже в давних літописах княжої доби зустрічаємо безсумнівні докази існування живої історично-політичної традиції серед нашого народу. Те саме можна сказати про литовсько-руські часи, хоч страшне татарське лихоліття вже успіло добре підкосити старо-українську національну культуру. Ще більше її зруйнувало польське лихоліття, так що аж до Хмельниччини козацтво, тоді головний політично активний чинник українського народу, показує тільки дуже, незначні свідки старо-української історично-політичної традиції. Що бльше, воно поруч тієї політичної традиції княжих часів основує нову своєрідну чисто козацьку традицію.

Геній Хмельницького почасти теж і розум дояких його наслідників: Виговського, Дорошенка, Мазепи, старав ся стару й нову традицію звести в одно русло. Передчасна смерть Хмель-

ницького підірвала ті старання в самому їх почині. А потім прийшли ворожі впливи "Руїни": воєнні й культурні. Вони знищили протягом кінця XVII-го і цілого XVIII-го століття українські історично-політичні традиції так сильно, що тільки нужденні їх ~~остатки~~ останки водилися серед тодішньої української інтелігенції. Задержав її більші відломки тільки простолюдин у своїх історично-політичних думках і переказах.

Із цих дуже невеликих останків відродилася українська історично-політична традиція в XIX-ому віці. Що саме відіграло головну роль в тому відродженні: чи ця кришка старої традиції в нецілком ще змосковщених і сполицених старшинських і шляхетських родах України, чи величя народня словесність, — декому нелегко рішити. Мені особисто здається, що національно-політичний рух такої величини як український XIX. віку не міг вирости на кволій основі декількох старих книжок про "боротьбу благородного козацько-руського народу з Польщею", балагульства, витрибенюк чи що. Він міг вирости тільки на широкій, як український степ, основі народної політичної традиції про старі часи на Україні.

Без сумніву годі собі подумати історично-політичних творів відновлення української літератури без історії Русова, козацьких літописей і т.и, які читали українські письменники. Слід цих впливів видні на кожному місці, перед усього в солодково-м'явій романтичності. Та вплив народньої словесности цілком придавляв ці книжні ремінісценції.

Перший і найвищий провідний стовп новітньої історично-політичної традиції українського народу це Шевченко.

260

Що правда наші літературні критики не-раз дозволяли собі дуже "критично" дивитись на ідеї політичних творів Шевченка і приписувать їм уже тільки історичну вартість. Та коли поглянемо на них оком незатемненим усякою літературною тарабарщиною, легко побачимо, що Шевченко це дійсно батько новітньої історично-політичної традиції українського народу. Вислів: "без Шевченка нема модерного українсьва"- дуже близький до абсолютної правди. Геніяльна інтуїція вповні заступила у Шевченка глибину історично-політичних студій. Дивлячись на справу без обиніяків, можемо сміло сказати, що нинішнє українство тільки в дрібницях вийшло понад національно-політичну ідеологію Шевченка. В деяких головних справах воно не то що не пішло вперед, але навіть не досягло його... Саме наймаркатніші вислови Шевченкового "Послання" з ще й нині дуже, дуже актуальні. Тільки адреси змінити!

Дальші етапи розвитку новітньої нашої історично-політичної традиції зазначають з одної сторони історики як Костомарів, Куліш, Антонович, Грушевський, Липинський, з другої сторони суспільники і політики як Драгоманів, Франко... За їх працю наша історична традиція поширилася і поглибилася дуже значно. Та цей надійний розвиток підкосили з кінцем XIX. і початком XX. століття різноманітні універсалізми. Вони розвельможнились по Україні дуже швидко завдяки низькому ступіневи освіти серед української інтелігенції й великій недостаті національного почування серед неї. Немо^вбурян на родючій чорноземній ниві... Це-ж було багато легше прочитати одну чи дві тоненьких брошурок і стати марксистом цього чи того толку, ревізіоністом,

чи правовірним соціалдемократом, соціалреволюціонером чи комуністом чи ще що, як довбались з трудом і затратою часу по українській історії, географії і т.м., до того ще так нерозроблених і виробляти собі самостійний історично-політичний і суспільно-економічний світогляд. Наш брат спосібний та лінивий. Брошурка "єдиноспасаємих" універсалізмів дуже йому принадобились. Ось: і політично тямучим чоловіком стану і ступлю на шляхи всесвітнього поступу і...не коштуватиме це праці.

І намножилось по Україні всіляких... істів до несхожу. Всі з "великих слів великою силою" на устах. Та всі ті слова, на жаль, із "ізчужого поля". Вони розрослися на українській ниві дуже гарно, деякі навіть зацвіли й видали різні "пахощі". Та видати корисних овочів вони не змогли так само як пальма не стане родити на Україні а наша яблунька на Суматрі...Вислід був тільки оден - негативний:

Універсалізми заглушили розвиток української національної ідеї і неслухано утруднили будову української державности! колиж вона таки двигнулася на ноги, тоді всі секти червоного універсалізму напружили всі свої сили, щоб новозбудований хором української державности як найшвидче завалити. Це - як знаємо - вдалося їм доволі легко й повно.

Для розглядання нашої історичної традиції з можливих кілька доріг. Між ними найбільш надійними являються дві: 1.переходити розвиток цієї традиції на Україні у її діячів і письменників, 2.переходити історію України від найдавніших часів до найновіших і вибрати з неї ці дійсності, що з найважливіші для на-конечної кристалізації модерної української політичної думки.

Подавши в попередньому уступі коротенький нарис по першій рецепті, тим безпечніше пускаємося на другу дорогу.

Перші головні дійсності, що їх помічаємо вже при розгляді найдавнішої історії України з дві: 1.земля й нарід України це дуже великі одиниці, 2.земля й нарід України положені протягом цілої своєї дотеперішньої історії на межах культурних кругів, расових і державно-політичних груп, держав і т.п.

Що до першої справи треба сконстатувати, що: 1. Україна з її кругло 1,000.000 км² з що до величини другою країною Європи /творить більше як 1/10 частину її цілої//, 2. Українці /44 мільйони/ це мабуть четвертий д по величині нарід в Європі.Ціла поверхня суші на земній кулі виносить 149 мільйонів км², з того тільки 28 мільйонів надаються до хліборобської культури. Україна зі свої 9/10 хліборобським населенням це ціла 1/28 частина дійсно продуктивного простору на земнім г'лобі!

І так все було в історичній минувшині. Українська земля й нарід були все чинниками першорядної ваги у світовій політиці, свідомо чи несвідомо. Наші історики ще не встигли як слід розчовпати цієї ваги, мабуть багато ще води упливе в Дніпрі-Словутиці, заки вони розчовпають те, що п о з и т и в н е ч и н е

ґативне Україна все видатно впливала на світові політичні відносини. Та для нас ясно виходить ця дійсність, що наша справа це не якась там дрібна справа - ось як провансальська; македонська, ірландська, литовська чи навіть великосербська або польська. Українська справа це велика справа, світова справа.

Це мусять пам'ятати всі, що хочуть установляти модерну історично-політичну традицію українського народу, або бодай тільки її досліджують. Ще більше мусять про це пам'ятати наші активні політики-діячі. За багато вже ріжних "діячів" зводило українську справу /і зводить її тепер/ до спільного знаменика зі справами всіляких "малих народів" Європи. Так само невірно зводити нам української справи ні в якому напрямі на який небудь чужий загуменок. Клясичний примір зводження української справи на шлях політики малих народів дає дослівно вся діяльність наших "дипломатів" за границею /майже без виімкн^т!/. Такий же сам або може ще більше клясичний примір "чужо-загуменкової" політики дає славна польсько-румунська концепція отамана Петлюри й його міністра Василька, який дав "ідейний підклад" Др.Донцову "Підстава нашої політики". Хоч і як принадно виглядали перспективи в хвилях коли роблено дотичні хибні комбінації, /з осібна для "не - діячів"/ та тверда дійсність без ніякого сумніву показала, що вона безвартісна. Всі такі похибки жорстоко мстилися і мстяться на всіх нас!

Томуто є необхідне, щоб наші як історики так і політики вивели справу нашої історично-політичної традиції й наших історич-

264

но - політичних змагань прецінь раз на ступіні світовості.

Історично-політичні традиції та змагання різних народів дуже різноманітні. Розглядаючи справу з безпристрасного наукового становища, бачимо, що не тільки традиції і змагання Китаїців та Ангільосаксів, Японців та Французів, Гіндусів та Німців дуже відмінні від себе. Відмінні від себе також традиції і змагання сусідніх і близько споріднених народів пр. Поляків, Москалів, Чехів, Українців. І то відмінні не тільки на вні: іменнями, фактами то що, але й по всякій своїй суті з усіма соціяльними, економічними, загально-культурними акцессоріями. Не бачить цего хибань догматичні універсалісти.

З цього виходить для науково поставленого українського націоналізму важна аксіома: Української історично-політично традиції і услід за цим українських історично-політичних змагань не слід натягати на чужі анальоґії, нераз дуже окзотично по походженню. Українська історично-політична традиція сама по собі дуже ориґінальна, дуже неподібна до традицій інших великих народів світа, паралелізувати її з чужими традиціями треба дуже осторожно й то тільки в подробицях, не в суті. Те са-

268

ме відносяться до наших
політичних змагань і до
збудованої на них націо-
нальної ідеології.

Ця велика оригінальність української істо-
рично-політичної традиції і зв'язаних з нею
змагань виходить у найбільшій мірі з другої
дійсності, - котру ми зазначили, починаючи роз-
гляд найдавнішої історії України. Ця друга
дійсність - це географічне
положення України на межах
расових, культурних, полі-
тично-державних кругів
протягом усієї історії.

Історичне життя почалося на українській
території дуже рано - багато раніше, як у по-
давляючій більшості земель Європи. Як показу-
ють археологічні останки, біла вже в другому
тисячолітті перед Христом на наших землях до-
сить висока культура, що прийшла на Україну зі
старинного Орієнту. Чорне море, що ним плавали
вали фенікійські моряки, було посередником цьо-
го культурного напливу, який на мою неміродатну
думку поклав одну з головних основ нинішньої
етнографічної культури українського народу. Він
без сумніву мусів теж положити основи історич-
ному життю. Та про це життя не маємо ніякої
відомости, бо затерли його пізніші кочові лихо-
ліття, в першу чергу киммерівське й скитське.
Для цієї старинної культури була Україна вже
визначною "окрайною, межовою землею", що нара-
жена була на страшенні заверюхи зі сторони су-
сіднього степового простору Євразії.

Таке саме межове, крайнє становище зай-
має Україна супроти пізнішого орієнтально-серед-
земноморського історично-культурного круга.

Його культурні здобутки приходять на Україну неначе в окраїни цивілізованого світу, його історично-політичні події як далекий відгомін. Дещо сильніше зв'язана була українська територія з грецьким культурним кругом і входила в-його систему як головний доставець хліба. Але й тут лежала вона на межах "світа".

Геленістичні й римські часи не принесли; мимо Боспоранської держави й розширення римської держави на деякі частини української території, ніяких дійсних змін цим крайнім положенні нашої землі й нашого народу. По "Скитагах" -- "Сармати" й "Аляни" не дозволяли втягнути Україну в нове культурне й історичне життя кінцевих століть старинності. В заранні т.н. середньовіччя прийшли Гуни, потім Обри, Хозари, Печеніги, Половці...

Все те висіди крайнього положення України. Ціле її історично-політичне й культурне життя розвивається головно в проміжках цих кочових громовиць - підчас їх самих воно тільки вегетує. Що з того, що повстала стара київська держава - цей конвенціональний початок нашої історично-політичної традиції, що з того що прийшло християнство, прийшли візантійські культурні впливи коли вся Україна заєдно стояла на страшному пограниччі рас, культур і державних системів.

Це межове положення триває й далше. Воно зробило для Українців сливе неможливим розвинутиись під політичним і соціальним оглядом у таких розмірах і напрямках, як розвинулись інші великі народи Європи. В останніх трьох століттях середньовіччя почала скоро рости т.н. західньо-європейська культура молодих тоді романських і германських народів,

небавом почалося відродження. Все те мало величезні політичні, суспільні й інші наслідки. Україна вже починала нав'язувати добрі зосини з тим новим могутнім культурним і політичним кругом. Та щож! Прийшло татарське лихоліття на цілих п'ятьсот літ і Україна опинилась ще виразніше на краю світа як була колинебудь инде...

Від XV-го до XVIII-го віку Україна стояла на межах трох світів: західньо-європейського, орієнтально-музультманського й кочового азійського. Ці два останні світи були позірно сплетені в одну ланку залежності кримського хана від стамбульського падишаха й ісламом. Та їх суть не була однакова, хоч представники обох цих останніх світів носили у нашого народу поспільно назву "бисурманів".

Західньо-європейський культурний світ між на жаль тільки посередньо через Угорщину й Польщу, де західньо-європейська культурна й політична система прийнялась тільки частинно, впливати на Україну. Тому то вплив заходу зводився на Україні аж до порогів XIX століття практично до мініма. Тим сильніший був Схід. Завдяки комбінації впливів обох східних світів ми, Українці, щойно в XX-ому віці будемо свою державність. Греки, Серби, Болгари, Румуни, хоч багато слабші від нас, збудували свої державності вже в минулому столітті. Бо мали до діла тільки з одним - орієнтально-музультманським світом.

Кочовий азійський світ відсунено від меж України вже в XVIII-ому віці, орієнтально-музультманський розпадається щойно на наших очах. Оба вони впали і падають від побідного походу

на схід західньо-європейської культури, політичними, суспільної думки.

Та окраїність положення української землі й народу ще не минула. Тисячлітні її впливи вириті немов розпаленням залізо на культурному, політичному, суспільному обличчі українського народу. Ми не були, не з'явимо напевно ніколи вже не будемо орієнтальними народами, однак зачислювати себе без обиніяків до західньо-європейських/народів ніяк не можемо. Для того готових схем, з осібна політичних і суспільних, взятих із західної Європи, до українського народу прикладати ніяк не можна., ні теоретично, ні практично, без основного розсліду кожного поодинокого випадку. Робили це мимо того як наші народолюбці /так сказати старосвітні націоналісти, до речі дуже мляво/, так /і то дуже завзято/ наші різноманітні Універсалісти. Розуміється така робота так само не мала, не має й ніколи не матиме ніякої вартости, як не мала б її робота геологів, які хотіли би вповні приміняти європейську стратегію палеозоїка до південно-африканських чи індійських верстов, /континентального фацієсу/ до останньої подробиці після альпійського тріасу /пелігічного фацієсу/.

Тут не будемо розводитися над усіма наслідками крайнього положення України й Українців. Та звернемо увагу на одну справу. Український народ /кажучи кругло/ від близько 7000 років

не міг підлягти ніяким постороннім політично-суспільним впливам так сильно, як нині великі європейські народи. Навіть Москалі чи Білорусини, про Поляків, Чехів і т.п. й не згадуючи, мали більшу спромогу користуватись чужим добром /чи позитивним чи негативним/, як ми. Томуто Українців як на рід ціхує визначний примітивізм - первісність.

Не вживав цього терміну як синоніму якоїсь погані або бадай некорисної відсталості, нападництвом. Цей примітивізм українського народу мав попри лихі сторони /до речі сказати нечислені/ деже багато добрих сторін. Він полягає ось на чім:

I. Західньо-європейські політично-державні форми, що їх виробило середовіччя, переробили нові віки й валють найновіші часи, не змогли на Україні ніколи глибше закорінитись. Монархізм, фєвдалізм, бюрократія, мілітаризм, парламентаризм у "буржуазному" розумінні і т.и. все те речі чужі українській історично-політичній традиції.

Наслідком цього свого історичне обумовленого примітивізму Українці стали в заранні ХХ-го віку до будови власної держави в дуже немодній одежині. Очам західноєвропейського інтелігента /лат./п.б. коли він добре розуміє нашу справу. Ми, Українці, представляємося як прецікавий та імпонуючий своєю величиною нарід, - пережиток із ранього вередновіччя. Бо хоч і як голосно кричать на весь світ всілякі наші суспільники і клясові політики /починаючи ві хліборобів-державників, а кінчаючи комуністами/ про клясову боротьбу, бур-азію, куркулів, пролетаріят і тии.і тии.

на Україні, кожний безсторонний глядач з науковим світоглядом бачить, що Українці - це типовий дрібнохліборобський, селянський нарід, з нікчемними останками /зглядно початками/ інших псевдокляс: великих земельних власників /1%/ міщанства /2%/, робітничого пролетаріату /3%/, все це максімальні цифри!. Слїве всі великі земельні власники, слїве вся буржуазія, подавляюча більшість мійського пролетаріату на Україні - це не Українці, а чужинці, з правила завзяті вороги еманципації українського народу. І в як було /лат./ мутатіс мутандіс від соток літ...

На наше нещастє таких добре поінформованих про нашу справу чужинців немає мабуть цілком. І серед Українців дуже небагато таких, що розуміють дійсні відносини. Драгоманів розумів їх добре, наскільки його погляд не був затемнений дуже сильним в него впливами російської культури. Та він не мав наслідків; старозавітні націоналісти вийшли з моди /цілком заслужено/, ріжнородні універсалісти всюди бачуть тільки суспільні заковики і класові боротьби та вважають "націоналізм" синонімом "контрреволюції". Не дивниця, що слухаючи таких голосів, ні чужинець, ні навіть здорово думаючий Українець ніяк не розуміє тієї "каші", що тепер наварилась на Україні. І чужинець доходить результати до погляду, що Україна, це 'гумбуг' /у найкращому разі німецька чи инша інтрига/, Українець /навіть міністер УИ/ У.Н.Р./ до викрику, що лучче нехай не буде ніякої України, як вона не маз бути... соціалдемократична!

З цього блудного колеса вивести нас може тільки поставленнє справи на генетичну точку

погляду. Так велить нам робити новітня антропогеографія. Бачимо перед собою такий цікавий нарід, як Українців - європейський, - а так відмінний своїм політичним і суспільним обличчям від інших європейських. Щоби зрозуміти його нинішній стан, мусимо крок за кроком досліджувати генетику нинішнього його стану протягом віків усього його розвитку.

І бачимо ось що: В заранні української історії політично-суспільні відносини прикметні всім арійським народам. Не тільки слав'янським, бо, завернувши відповідне число віків взад, подиблемо той самий первісний аграрний "комунізм", "вічевий" устрій без князів і т.п. і у Германів /до Хр./ і у Кельтів і т.н. Дальший розвиток був теж нормальний - такий самий як у інших європейських народів: локальні князики, вибрані зразу тільки на час воєнної потреби, вплив торгівлі, дружини, чужі наємні воюки, дідичне князівство, оперте на поневолені праарійського свободолюбного "респу" бликанського" партикуляризму. Потім бійки князів між собою за ~~князівство~~ поширення влади, оборонні війни проти настирливих чужинців, престиж князів росте й приходить /у нас/ стара київська держава. Приходить на загальне подібне як прийшли інші держави великих народів Європи.

Знаємо, що княжий устрій з його акцесоріями /дружиною, боярством, полуддєм і т.п./ був дуже не популярний на давній Україні. Постійні конфлікти князів із "землею" чи вічем, а ще краще швидке роздріблення київської держави на муравлице дрібних князівств, служать доказами сеї непопулярности. Сеї партикуляризм, що його виводять із різних причин історики,

найпачеж із засади сепіорату, я назвавби просто поворотом до первісного праарійського роздріблення тільки зі зміною вивіски. І тут анальоґії серед інших народів Європи в середновіччі дуже багато. Так само рух "тагарських людей" в XIII.віці не стоїть відосібно і історії Європи. Подібні прояви серед хліборобського населення зустрічаємо в Західній Європі навіть ще піхніше /фриські Шірінґи, Хот Тайлер, норвежські хлопи і т.и. і т.и./ . Ориґінальність української історичної традиції на цім полі не полягає на самому факті існування таких рухів у цьому часі. А полягає вона на цім, що такий стан політично-суспільний як був ^{тоді} XIII-ому століттю, удержався на Україні до кінця XVIII.віку, а /лат./ мутатіс мутандіс і до тепер. Ось 1917 - 1920 р. бачимо за незугарність й непопулярність тодішніх "урядів" на Україні бвзліч селянських республік, що ніякої чужої влади не визнають. І палькарть до нині різномастні українські патріоти і ^{патріоти}, що того дядька не можна до рук прибрати й на його могутніх плечах держави збудувати. Так само певне пацькав і король Данило. І був таки, бо мав бұльшу силу, як новітні українські уряди й уряди на Україні. Та це нічого не помогло, бо система, яку він піддержував, була нелюба простолюдинові. Сільські республіки 1917 - 1920 рр. шойно суворі репресії строго централістичної радянської влади змогли приборкати.

І 1917 - 20 нічого не помагали ні бідькання, ні репресії. Бо ніякий зурядів, що хотіли закріпитись на Україні, не ніс українському народові того, чого вимагає його розвітова лінія. Одні: різні реакціонери російські

Й наші так великі власники й хуторяне несли Україні поворот до давнього, цілком несимпатичного ладу, до земельного голоду, драчок, пролетаризації, еміграції і т.и. Другі - ріжні соціалісти й комуністи несли дядькові "великих слів велику силу й більш нічого!" Соціалізація землі, кажуть одні, трудові господарства, другі, треті і т.и. і т. Мимовільно дістаємо вражіння, що зібралася перед ціпом, простим таки ціпом до молочення збіжжя, громада "вчених" і розбирають, що воно таке є. Згодилися нарешті, що це... спектроскоп, тільки ніяк не можуть погодитись: чи це спектроскоп з призмою чи з решіткою, чи звільняний, чи соняшний. Одні сваряться, що так, другі кричать, що сяк... А тут треба молотити, щоби зерно було й мука та хліб...

Може бути, навіть дуже ймовірно, що якби стара українська держава не була впала, то український народ навчивбися поволі ходити в ярмі монархії, становості, грошового господарства, освіченого абсолютизму, капіталізму, з соціалізмом, негірше, як ходили і ходять інші європейські народи. Та за скрайним положенням України всякий "нормальний" розвиток бував неможливий. Приходила чергова возна хуртовина від кочівників чи й осілих безпечно за плечима сусідів, і кожний розвиток опинювався.

За часів давньої київської і галицько-володимирської держави почалася щоправда творба чотирьох виразних станів, що моглиби при нормальнім розвитку перетворитись у дійсні класи. Це були стани: великих земельних власників /боярства/, духовенства, міщанства і селянства. Татарське, потім польське лихоліття

успішно припинити розвиток суспільних клас українського народу й завернули його знов у примітивну схему. Нічого не вдіяв проти цього лихоліття вплив литовсько-руської держави й самої-ж української гетьманщини. Всякі почини соціального зріжничкування українського народу не мали ніколи часу добути ґрунту під ногами й миршавіли скорше чи пізніше. Рішуче значінна мазьбудь-що-будь перед усім упадком київської й галицької держави в XIII. і XIV. столітті. Від цього часу наш нарід постійно знаходиться більше чи менше на "нелеґальному становищі" бездержавності.

Від цієї хвили бачимо на українських землях цікаві соціольогічні відносини. З монархія з цілим її апаратом - та вона чужа. Сильно зростає класа великих земельних власників - та вона теж стає скоро чужа, неукраїнська. Бо тодішні "верхні шари" українського народу так само, як нині, воліють весни подиктовану матеріяльними інтересами класову політику як національну. Українське міщанство ще якийсь час клигає, потім паде й на його місце стає чужинецьке міщанство. Приходить до нас капіталізм - та він теж чужий і родить чужу нам буржуазію і чужий нам робітничий пролетаріят по містах України. Прийшли вкінці бюрократія, мілітаризм, церковна зрархія - всі чужі - чуження...

Завше залишалося українським тільки селянство, як стан дрібних хліборобів по селах і містечках, ураз з дрібним ремісництвом, що було з хліборобами зв'язане симбіотично. Це українське простолюддє мусіло з причини вище наведених обставин бути протягом цілих століть так як одинокою класою в нашім народі. Ви-

ходили з нього щоправда особником і цілими гуртами Українці в "вищі кляси" та вони, скинувши сиряк, звичайно теж скидали з себе й українську національність. Так було глибоко в ХІХ-ий вік, подекуди аж до найновіших часів. Кожному такому парвеню дорощі були клясові інтереси, як національні. Кляса, до котрої увійшов, була чужа, неукраїнська - тож і він ставав не-Українцем.

Українське простолюддє видало з себе /теж тільки наслідком скрайного положення України/ українське козацтво. Воно, як звісно, стало дуже швидко могутньою народньою міліцією. Завело на своїй Січі державний і суспільний лад, що безумовно відповідав розвитковій лінії нашого народу, й добуло тим способом найкращі кваліфікації на елемент, що може збудувати українську державу. Тож знаємо, що козацтво й будувало її в формі гетьманщини. Та збудувавши, воно почало вести не національну, а матеріялістичну клясову політику, воно не дало всему народові України землі і волі, бо не хотіло пускати "посполитого в козаки". Окрайне положеннє України ще мало свою велику силу, чужі культурні й політичні впливи зробили теж своє. І козацько-старшинська каста, в руках якої опинилась судьба України, не маючи за собою українського простолюдина, мусіла загирити українську державність. І тут знов проклін клясової політики!

В ХІХ-ому й ХХ-ому столітті українське простолюддє знов видало з себе нову - ніби - клясу: новітню українську інтелігенцію. Попадали сюди й відломки інших "кляс" та головний контингент давали таки сини чи внуки дрібних хлібо-

робів. При таких примітивнім стані української суспільності українській інтелігенції відчинялася світла перспектива бути надійним провідником усього народу на шляху політичного і суспільного поступу. Довгий час годі було українській інтелігенції робити инакшу роботу як культуру. Тяжка чужинецька кормига спинювала всяку иншу роботу тюрмами, Сибіром і т.и.

Та як тільки чужа кормига зм'яшала й упала та настав час державнотворчої праці для української інтелігенції, побачили очі наші ось що:

За низьким рівнем освіти й за недостатчею національного почування ця інтелігенція веде не національнодержавну, а клясову політику.

Коби ще вона почувала себе самостійною, одноцільною клясою так, як колись наша шляхта чи козацька старшина! Ще можнаб витримати! Стоялаб уже кріпко українська держава, а там... уже якомсь усе пішлоб! А то поділилась вона на безліч ніби партій, а властиво доктринерських гутрків, чи клік з визначною особистою закраскою і почала завзято сваритись між собою не за життєві справи народу, а за вислови й букви партійних програм. Результати відомі. Українська державність переживає важку кризу. Хто зна, як вона скінчиться. В цю хвилю найбільш правдоподібна з це, що ця криза скінчиться для української державности нег'ативно. А все за те, що ніяка з т.н. українських партій не взялася ділом до ведення реальної політики. Словами, дуже великими словами, всі вони її ведуть - цю реальну політику.

Головне завдання цієї реальної політики дуже старе, сімсотлітнє: зорганізувати політично українське селянство й на цій тривкій основі збудувати велику селянську державу. Півчверта року минуло від вибуху революції на Україні. Була вже давно спромога згуртувати українське селянство в одну гомогенну, дисциплінізовану, сорокміліонову масу, цупко з'єднану не тільки тісними класовими інтересами, але й широкими національними. Бо для народу, що складається з більш як у 9/10 зі селян, інтереси селянства, ще до того в такім визначно аграрнім краю як Україна, асимптотично тотожні з інтересами всього народу. Однак українська інтелігенція не використала цієї великої, дивно щасливої нагоди, яка була їй дана вислідами світової війни й східної революції, щоби збудувати самостійну українську державу. Недостача національного почування, спричинена впливами як різних універсалізмів так і чужих культур, відібрала українській інтелігенції всю волю, весь хист будування власної держави. Інтелект цієї інтелігенції був здавна невеликий за недостаткою ґрунтового знання серед "інтелігентських" кругів. Це сумне недоцтво тільки допомогло до наконечної побіди універсалізму в 1918 р. Настала тоді прямо ніби-соціалістична дурійка, яка з дійсним соціалізмом не мала нічого спільного. Кожен чоловік, що хотів щось репрезентувати, називав себе соціалістом, сливе кожна партія на Україні називала себе соціалістичною, уся інтелігентна суспільність

кидала що найшумнішими кличами на тему все-людських соціалістичних ідеалів.

Науковий природописний світогляд і оснований на ньому модерний націоналізм не має і не може мети нічого проти соціалізму - вільнодумного, дійсно поступового соціалізму-громадівства, яке змагає до того, щоби завелись кращі, дійсно доцільні форми суспільного порядку й господарського життя, щоби не було в суспільності ні визискувачів ні визискуваних як у економічному, так і в духовому житті, щоби в міру поступу науки її висліди негайно примінювались до постійного узвернення форм і змісту людського життя. Відносини наукового світогляду й модерного націоналізму до різних відтінків універсалістичного соціалдемократизму, соціалреволюціонерства, комунізму вже не такі. Коли вище згадане вільнодумне, дійсно поступове громадівство йде цілком по лінії модерного націоналізму, то універсалістичні соціалізми прямо йому перечать. Усі вони оперті не на науці, а на догматичній доктрині. Томуто вони, ні поступові ні вільнодумні. Томуто вони додумують тільки до кінця капіталістичну систему господарювання, яка в нинішній стадії розвитку матеріяльної культури дійсно вже пережилася. Всі вони хочуть на місце громади великих капіталістів, що дійсно тепер володять світом, поставити меншу громадку більших капіталістів у виді соціалістичних держав. Упрочім чистема господарювання полишається та сама: домінуюча перевага міст, фабрика промисловість, машинове хліборобство і т.п. в великих одиницях.

Усі універсалістичні системи основані на суспільних і економічних відносинах, які па-

279

нують у Середній і Західній Європі, почасти у Північній Америці, отже не наших. Та ці системи готові й добре спопуляризовані. Томуто хоч вони так само не пристали до українського життя, як моноклъ українському дядькови, хапалась їх усею силою українська інтелігенція і стала, поділившись на гурти й кліки/бо дійсних парадій, на жаль, ще не маз!/, "працювати" для "світової революції", "соціалізувати" землю і т.п. І всюди чуїно нюхати контрреволюцію.

Революції конче було потреба, щоби український нарід прецінь раз став господарем на власній своїй землі і позбувся чужинецьких /і деяких своїх таки/експльоататорів. Та ця революція, що її робила українська інтелігенція, була тільки мізерним пустозвоном.

Дійсну революцію робив і робить тільки український мужик. Він у першу чергу фактично скинув чужинецьке ярмо політичне, яке скинула інтелігентська революція тільки теоретично. По друге він скинув чужинецьке економічне ярмо, зліквідувавши: 1. велику земельну власність, на якій головно спиралися всі чужі влади на Україні; 2. міста, що на поневоленій Україні були без порівняння більше центрами визиску, як центрами справжньої культури. В однім і другім українська інтелігенція помагала тільки "великих слів великою силою", і то тільки з початку, що найвище до кінця 1918р. Від тоді вона своїм доктринерством/і иншим!/наконежно надогла простолюднові, бо сплинула його революцію. І український простолюднє висовгнувся з рук своїх природних та нездарних провідників і пішов своїм шляхом, шляхом нормальним для простолюддя, в якого з тільки своя зглядно ви-сока та по суті примітивна етнольогічна куль-

тура. Розуміється вона ніяк не могла вистачити до такої великої річи, як будування власної державности. Енергія позбавленого проводу простолюдина виладовувалась очайдушними повстаннями, Махнівщиною і т.д. А справа української державности так, як впала...

Таке з нинішнє становище - при кінці 1922 р. Воно з цілком природною консеквенцією неслихано реакційного становища української інтелігенції супроти селянської революції й бажання селян закріпити за собою її висліди. Політичні провідники нашої інтелігенції й вона сама зникли гвалтувати на контрреволюційність селянства й його непослух владі своїй-же - українській. Яке тут селянинові було слухати таких провідників народу, з котрих один уважає селян за страшну чорну масу, що має потопити всю українську інтелігенцію, а другий знов виразно заявляє, що "народ держиться не друком, тільки буком"?

Результати цього всього занадто добре відомі, щоби над ними ширше розводитися. Та йдім далше. Розуміється тут не місце розбирати докладно всі хочби й важніші тези нашої історичної традиції. Тут обмежимося на декілька афоризмів, що тикаються найважливіших подій і напрямків у нашій історії.

М о н а р х і я - це перша справа, яку зустрічаємо, переглядаючи нашу історію. Чи є в нашій історичній традиції монархічна традиція? І є і нема! Відповідь здається без сенсу, та годі дати инакшу. Київська і галицько-володимирська монархія, це неспірні факти нашої історії, почасти і литовсько-руська. Для поверховного судді видаються різні моменти з монархічних часів України дуже світлими, годі правди де подіти: Якби стара українська держава перетривала татарське лихоліття, то

монархічна ідея так само закорінилася в Українцях, як у Англійцях, Німцях чи Скандинавцях. Та тверда рука історичного розвитку вимагувала і ще все вимагує монархічні симпатії з української ідеї. Це вимазування йде від чужих монархій і їхньої кормиги. За старших козацьких часів мабуть ще були деякі симпатії до монархії серед українського народу /Король - Королея-та і т.п./. Та вони швидко щезли з виїмком деяких останків, що поховались аж у нинішні часи серед української шляхти й козацьких старшинських родів. Відродження української національної ідеї не привнесло ні одного монархістичного тону в свійому акорді. Шойно в останніх часах, спираючись на епізодичну /1918 р./ гетьманщину, деякі найбільше праві українські гуртки стали на монархічному ґрунті. В своїй пропаганді покликаються вони на те, що український селянин прикро відчуває теперішнє безладдя на Україні й дуже часто згадує про потребу "господаря".

Коли це послідне дійсно правда, то це значилоби, що український селянин став монархістом. Історична традиція напевне не причинилася до того. Стара українська монархія була так мало симпатична селянству, що коли його козацька міліція відбудувала українську державу, ця держава стала не монархічною, а гетьманською на колишній лад, себто, республікою. На шлях монархізму могла, може й могломе допровадити українського простякудина тільки... українська інтелігенція. Як - скажу зараз. Головною основою української історичної традиції є своєрідний республіканський устрій і своєрідна демократія, обоє з визначною федералістичною закраскою. Первісний устрій українських племен

вічево-земський елемент у часи київської і литовсько-руської держави, запоріжський і городово-козацький устрій, перші часи Гетьманщини, Орликова конституція і т.п. потверджують із усіх боків цю основну характеристику нашої історичної традиції, підчеркнули це саме не раз Костомарів, Антонович, Дрогоманів, Грушевський і ин. Розуміється цей український республіканізм і демократизм все були й є дуже оригінальні й своєрідні. Протягом цілої української історії вони уявлялись чужим народам — з окрема Полякам і Москалям дуже дивними й поганими прикметами, які треба до нащадку винищити.

І тепер, в нинішню хвилю український республіканізм і демократизм нікому не подобається. Ні Західній Європі, ні Польщі, ні Московщині /все одно якій/. Це ще не велике лихо, з ним ще далиб ми собі ради, якби самі були згідні між собою бодай що-до осягнення головних національно-державних ідеалів. Та страшне лихо є в чім иншій: у цій, що модерна українська інтелігенція, на словах така ультрареспубліканська й така ультрадемократична, в своїх державних ділах показала як визначно антиреспубліканська й антидемократична. Правління Центральної Ради, при таких гарних початках дуже швидко зійшло на олігархію з визначною закраскою безглядного централізму. Гетьманщина 1918 р. це не була республіканська Гетьманщина нашої традиції, а централістична абсолютна монархія, що правила бюрократично. Уряд Директорії

замінив монархію на олігархію та задержав централізм і бюрократію в новому, що правда, виданні та зі старими хибами і без старих добрих прикмет. Народнього заступництва, цей основи кожного республіканського ладу - ні слику, про автономію чи федерацію земель, яка лежить у традиції і під нинішню пору доконче потрібна - і не звадує! В кінці уряд Директорії перемінився /лат./ де факто в монархію.

Диктатура в тяжких кризах держави - це річ, коли не конечна, то бодай дуже потрібна. І кошовий отаман ставав на Січі паном життя і смерті, коли прийшла хвиля небезпеки. Та диктатури на Україні можлива тільки як українська диктатура, оперта на згідній волі народного парламенту, на публичній opinii широких мас /дійсних, а не цих фіктивних - що живуть тільки в устах партійних провідників/. І то тільки тоді, коли держава втратила вже територію, або з в останній небезпеці її втрати, і то тільки на основі парламентарної ухвали, і то тільки тоді, коли в оточенні диктатора з сіль землі! Радянська Україна була така сама олігархія, з бюкротаричною закраскою й варзними об'єднителними тенденціями, що довели швидко до повного злиття з Росією.

Чи це все не працює /лат./ поур льє рої де ль'Україне? Вже тепер усі чужинці, що знають дещо краще стан нашої інтелігенції, кажуть: "Україна як що має бути, може бути тільки монархічна, бо з такою інтелігенцією республіки не збудуєте й самостійність утратите!" Що від цих слів робиться в душі нам, старим ученикам Драгоманова, нам, що стараємося додумати критично його думки до кінця?

На нашу думку Україна повинна бути республікою до того часу як задержаний курс природних

перешкод. Прерії З'єднених Держав і Канади, пампаси Аргентини і т.и. розорано до можливих границь; нові поля треба здобувати нечувано коштовною ірригацією, давні поля, поважно виснажені екстензивним господарюванням, дають щораз менчі жнива. Якщо техніці не вдасться продуктів тропікального плянтаційного господарства зробити повновартними заступниками наших збіжєвих пород, то ціла теперішня система добування поживи дуже поважно загрожена. Так само грабіжну господарку, як у хліборобстві, веде капіталізм у підземних скарбах землі й у великому промислі, при чім марнують не тільки матеріял, але, що важніше, людей і страшно марнують! І тут стоїмо уже в найближчому часі перед страшною кризою.

Одинокий вихід із цієї кризи, в яку заганняє ціле людство універсалістична система господарювання, з інтензифікацією хліборобства. З новітньої економічної географії знаємо, які маси поживи добувають з маленьких клаптиків землі китайські хлібороби, чи хочби нідерландські або болгарські огородиники; знаємо, що дрібний хлібороб годує пропорціонально вдесятеро більше всякої худоби, як найбільш поступовий, "машиновий" великий землевласник і т.п. Досвіди останньої війни доказали, що навіть густо заселені, сильно індустріялізовані краї Середньої Європи змогли би від біди самі себе вижити, колиби мали доволі рук до інтензивного оброблення землі. А розв'язання, чи хочби злагіднені харчевої справи, спинили б похід індустріялізації, торгової спекуляції і т.п., що зв'язані саме з нестачею поживи на власній землі.

Інтенсифікація хліборобства прийти мусить скорше чи пізніше. Щасливі тоді ці землі й на-
роди, що вміли вдержати своє дрібне селянство.
Не машини, хочби найкращі й сезонні робітни-
ки чи батраки, хочби найбільш охочі, тут не
вистачать. Тут ^{по} треба любови до землі, інди-
відуального її трактування, яке не можливе в ні-
кого, тільки в дрібного хлібороба /лат./ н.б.
освіченого і поступового. Ми, Українці, між
усіма великими народами Європи з цього боку
найщасливіші. Історична традиція доказує нам,
що ми від століть видаємо "селянський" нарід,
у теперішньому часі наш нарід у поверх 90%
складається з дрібних селян і їх інтереси
з природи мусять бути чередом наших суспільно
політичних змагань. Забезпечім спеціальним
суспільним законодавством селянські господар-
ства від дроблення чи купчення, даймо дрібно-
му хліборобові гарну освіту й фаховий провід
і нагляд у господаруванні. А тоді й історично
української держави й/що важніше/українського
народу забезпечимо не на століття, а на тисячліття.
Як я вже вже вкотре зазначив, ми не зустрічаємо
серед великих народів Європи ні одного,
який, що до історичної традиції й теперішнього
стану, творив би добру аналогію до українсько-
го народу. Та з на світі один нарід-Китайці,
що уявляє собою деякі цікаві аналогії до укра-
їнців. Це так само /лат./ пар оксцельське
хліборобський нарід, як ми, з таким самим гли-
боким демократизмом і почуттям гуманності, та-
кож з дуже типовою етнографічною культурою,
тільки безмірно старшою й вищою як наша і т.п.
Своє рід, це нарід жовтої раси, якому хибує
цей "іскри божої", якому різні історик хочуть

бачити в арійських народів, який тому від віків жив під патріархально-деспотичним царем, який з 8 до 10 разів численніший, як ми, якого історія сливе на півчетверта тисячі років старша від нас. Та це був завжди типово хліборобський нарід, в якому інші класи дуже тупо творились і швидко занепадали з виїмком купецької і інтелігентської /мандаринської/, нарід, що вже перед Різдом Христовим переводив плянові аграрні реформи, себто розділи лятіфундіїв між дрібних хліборобів, нарід без шляхти й магнатів. Так само, як ми переживали й Китайці татарські лихоліття й до недавна були під чужинецькою кормигою.

Що найцікавіше й найважливіше у Китайців? Це, що вони і довговічний і вічно молодій нарід. Їх історія починається ~~сидо~~ документально околo 2600 р. до Христа, на довго перед Гамурабим і Рамзесом. Підчас митичної мандрівки Дорів обсервуют китайські астрономи наклін екліптики! Скільки то народів кануло в пропасть минувшини від цих часів, скільки імперіялістичних держав, скільки суспільностей змиршавіло! А Китайці мимое страшних перипетій їхньої історії, хоч заокостеніла під чужинецькою кормигою їх висока культура, перетривали Єгиптян, Вавилонців, Асирійців, Римлян, Греків, ростуть щораз більше в силу й загрожують "жовтою небезпекою" цілому "білому" світові!

А все тому, що китайська суспільність і держава завжди опиралася на дрібним хліборобі, до нього достроювала цілий суспільний і економічний лад.

Лісові горбовини й родючі наплавні низи вказали Китайцям таку дорогу. Нам указують

288

таку саму дорогу родючі чорноземні ровені України. І застановимося, що краще? Чиндустріялізація, капіталізація, зглядно, соціялізація за всяку ціну, імперіялізм і "блискуча" та коротка будуччина, чи на громадівстві опрта система селянського природного господарства, без фальшивого блеску та з запорукою довговічності й вічної молодості українського народу?!

Наведеного думаю досить, щоби на науковій основі виставити ~~своє~~ ^{своє} ~~у~~ ^у ~~яку~~ ^{яку} ~~ціль~~ ^{ціль} для новітнього українського націоналізму:

П о с т а в л е н н я й у р і п л е н н я Д е р ж а в и н а в с і х з е м л я х, щ о є у с у щ і л ь н о з а с е л я н і й у к р а ї н с ь к и м н а р о д о м. Ф о р м а ц е і Д е р ж а в и п о в и н н а б у т и р е с п у б л і к а н с ь к о - д е м о к р а т и ч - н а й о п и р а т и с ь н а т і с н і й Ф е д е р а ц і і а в т о н о м н и х п о с у т і п о о д и н о к и х у к р а ї н с ь к и х з е м е л ь. С у с п і л ь н о - е к о н о м і ч н а с у т ь у к р а ї н с ь к о ї д е р ж а в и п о в и н н а п о л я г а т и н а с е л ь н и с т в і, і н т е з и ф і к а ц і і х л і б о р о б с т в а / з в и к л ю ч е н н є м л ь о д и н о к и х с і л ь с ь к о ї г о с п о д а р с ь к о ї п р о м и с л у, б е з б а н а д ь н о ї, в н а с н е м о ж л и в о ї й н е б а ж а н о ї з а г а л ь n o ї і н д у с т р і я л і з а ц і і г и п е р т р о ф і і м і с т.

УІІІ. МОВА Й КУЛЬТУРА.

Розглядаючи справу нашої мови зі становища новітнього націоналізму, мусимо в першу

чергу пригадати собі, що рідна мова, це не тільки символ єдності, не тільки "однострій народу" але також головна підйома його політичного й культурного розвитку, головна передумова його поступу, вкінці одна з головних керм міжнародного життя в війні й мирі. Не так то дуже помиливбися той, що уважавби останню світову війну війною людей, що говорять по англійськи, французьки, італійськи проти людей, що говорять по німецьки. Чужа, незрозуміла мова це цех перша річ, що немило вражав всякого, хто зустрів чужинця. Шойно по цім приходять інші немилі вражіння зі звичайними консеквенціями.

Справа мови для всіх великих народів Європи, й майже для всіх "малих" вже давно на позір не-актуальна. Самостійність їхніх мов здавна признана, теоретично й практично. Мимо цього бачимо там велику старінність і чужинність. Становище Українців і в справах мови дуже оригінальне. До недавна поза Українцями тільки дуже нечисленні знали, що українська мова самостійна й окремішна від московської чи польської. Коли українці почали найновішу фазу своєї вольної боротьби, обізався величезний хор "об'єднаних" не тільки з московської й польської Серетських сторони, але також від французів, Англіців, Німців, Чехів, Сербів іт.п., заперечуючи самостійність української мови. Тепер же сей хор дещо притих. Але нехайби нам не вдалося збудувати своєї національної держави! Тож то підніметься той хор із здвоеною силою. Се одно з причин, чому для новітнього українського націоналізму справа мови мусить бути справою першої ваги. Друга причина лежить у цій безпирній дійсності, що без запанування української мови в уряді, школі, війську, церкві і т.п. України -

290

- неможливий у цій величезній країні ніякий розвиток, ніякий поступ.

Всякому, що хоч трішки заражений універсалізмом, ці вислови здаватимуться або неправдивими, або бодай грубо пересадженими, шовіністичними. Та на жаль так не є. Навіть цей тіснений націоналізм Українців, що бореться тільки за рівноправність чи панування рідної мови на рідній території, не є ніяким шовінізмом. Це продукт елементарної життєвої konieczності не тільки для українського народу, але й для цілого людства. Бо коли українська мова не прийде по всій Україні до свого права, то сорок мільйонів її наріди її буде масою, засудженою на культурну й економічну смерть, буде велитенською колодою, ще довгі десятиліття спинювати ме похід цивілізації на Схід. Чужі мови, як доказав наглядно історичний досвід, не змогли й не зможуть, дати Україні освіти й поступу. Вони своїм дотеперішнім пануванням спричинили на Україні тільки страшний анальфабетизм серед простолюддя й недоуцтво серед інтелігенції. За цим пішли великі культурні, економічні й політичні шкоди для одної з найбагатших країн Європи й землі. Досить їх уже!

Розглядаючи справу мови, мусимо так само як у багатьох інших справах сконстатувати, що український люд зробив у цій справі все як найкраще. Він витворив собі мову, яка що до одноцільності, чистоти, багатства, гнучкості,

ніяким послан. вськьял' що хоч іб'шки зв'язкени
неможливи у цій величезній країні ніякий розвиток

291

милозвучності й музикальності ледви чи не перша поміж усіма слав'янськими мовами. Він держиться цієї мови дуже кріпко, не тільки в менше - чи рівнокультурнім середовищі, але також у вищекультурнім. З американських емігрантів Українці розмірно найдовше задержують свою рідну мову.

Цілком инакше ставилася протягом віків і ставиться ще пер до своєї рідної мови українська інтелігенція. Вона перше всього завсідди відзначалася тим, що не прив'язувала ваги до своєї рідної мови. Як тільки прийшов до нас перший універсалізм - християнство, в його орізонтальному виданні, наші інтелігентні шари почали вживати в письмі сливе тільки літургічної староболгарської мови. І це тривало з малими змінами ні менше ні більше, а вісім століть! За цей довжезний час українські інтелігентні круги зробити для української мови тільки дуже небагато. Щойно в ХІХ. віці витворилася українська літературна мова. Та й то інтелігенція взяла тільки скарб живої мови від простолюдина, неначе підняла діамант, що лежав на шляху. Та вона не зміла його як слід огранити, щоби з нього зробився брілянт, що ~~жава-на-яляку-та-вона-не-вміла-їже-ж-сид~~ блистівби на весь світ. До того ще й прийшла нова хвиля універсалізму. "Поступовцеві", "соціялістові" не лицувало збільшувати ряди "націоналістичної публіки", всесвітні ідеали якось не хотіли проходити крізь гордо в українській свиті, краще було їм ддягтись у московську рубашку, польський куптун, чи що... Головно в двох останніх десятиліттях справа мови через це все рішучо за мало пішла наперед. До цих одначе зовнішніх причин прийшли й другі

внутрішні. Одинокі катедри української мови й літератури були до 1917.р. тільки на університетах давньої Австрії. "Не поталанило" досягнути одної з них Ів. Франкові...

За цим і пішла ця нещасна неодноцільність нашої літературної мови, з осібною між "галицькою" й "наддніпрянською" мовою. Вона поволі вирівнюється та наварила вже аж за багато всілякої несмачної каші. Не було б її, коли б наші чільні "україністи" як слід попрацювали цих двадцять років!

Я не філософ і цілком не бажаю збільшувати ряди "знавців" української мови. Та відважувався зробити одну увагу і поставити деякі постулати тільки як оден із Українців, що працюють на царині природописних наук. Літературна мова - кажуть - у нас вироблена, часописна - кажуть - менше вироблена та швидко вироблюється. Те саме кажуть і про наукову мову. Я цьому послідньому мушу рішучо заперечити. Може бути, що для т.н. гуманістичних наук /розуміється крім філософії! / нашу мову вже достаточо прилагоджено. Та для природописних наук цього не зроблено. Знав це зі свого власного двадцятьсімлітнього досвіду й від моїх товаришів по фаху.. Що з того, що кожний з нас /говорю про Львів/ приготував з великим накладом часу й ~~друзь~~ ~~труду~~ українську термінологію для своєї дисципліни! Ця робота неначе в воду канула, крім кількох комуналів /пр. "галищанина" "мертвеччина", "чудасія"/, ніякого відгуку не було. Зі сторони українських "язикознавців", хоч їх при кожній иншій нагоді виринають цілі полки, не було ні помочі, ні поради, ні навіть основної оцінки. Що гірше! Прийшла своя державність

і шкільництво, появилися деякі шкільні підручники, й ми остовпіли - термінольоґія цілком инакша й складена так легкодушно, що для наукових підручників вищого типу треба буде робити термінольоґію цілком на ново.

Та термінольоґія це ще не все. Ще гірше стоїть справа з фразеольоґією. Наш простолюдин уміє навіть найбільш скомпліковані обставини переказати коротко та ядерно. Кілька слів просто по мистецьки збере й уставить і ціми кількома словами висловить більше як інтелігент таким самим числом речень. Певна річ, що він не потрафить висказатися так само коротко й ядерно про замотані проблеми філософії, біольоґії чи астрономії. Та це не його річ, це річ українських учених язикословів. Вони мусять подбати, щоби літературна українська мова могла віддавати так само коротко й ядерно найскладніші поняття з найтрудніших віток науки як мужича мова віддає поняття поглядно так само трудні для мужичого світогляду.

Та українські язикослови й з ними ціла хмара непрошених "знавців" працюють у цілком иншому напрямі? Найважлива їх праця це систематичне обіднювання української мови. Це обіднювання відноситься як до форм, так і до лексики і переводиться систематично й безоглядно. Стрімголов у Провансальщину. Всю увагу звернули вони на письменну мову для літератури, історії і т.и. Для наук, у яких приходять складніші предмети, явища, відносини до обговорювання, вони не працюють а вироблена ними бідна мова рішучо не вистарчає. На основі дослівно всіх словарів української мови, разом узятих, не можна написати навіть популярно-наукової книжки вищого типу з якоїнебудь галузи природознавства,

294

так, аби ця книжка була й науково гарна й легка до читання. Що вже й казати про чисто наукові твори! А прецінь наа родня наша мова така коротка й виразна в вислові, так легко й коротко віддає всі наші думки...

Оттут треба швидкої й радикальної зарадки. Коли ми самі будемо трактувати й далі українську мову тільки як середник для "домашнього обихода" й для гарної літератури, де що історії і т.и., то чужі народи тільки утвердяться в переконанні, що вона не тільки льокальний хлопський діалект, щось у роді гіршого видання провансальського, нездібний до представлювання вищої думки. А ми змоглимо тільки штигулькати на шлях поступу!

На полі національної української культури бачимо ось що: український простолудин має свою дуже самостійну й окремішню від сусідніх етнольогічну культуру. Вона так на матеріяльному як і на умовому полі без порівняння вища від етнольогічної культури Румунів, Мадярів, Словаків, Поляків, Білорусинів, Москалів, словом усіх сусідніх народів. Управа землі, годівля худоби, народне будівництво й ремесло, народне мистецтво, музика, словесність, форми життя, а що найголовніше народній світогляд і народня філософія українського прос-

толюддя стоять так високо, як у ніякого простолюддя не тільки згаданих сусідних народів але також у простолюддя найкультурніших народів Європи.

Українська інтелігенція, ставчи до великого діла, до будування загально-національної культури, мала у виду цього найважливішу частину діла неначе зроблену. Не тільки була вже тривка, наче скада підвалина під храм рідньої культури, але був солідний матеріал на стіни, дах, навіть на внутрішнє обстановленнє, прикраси і т.и. Все це походило з етнографічної культури українського простолюддя.

Коли не дивитись на давнину, то можна сказати, що українська інтелігенція будує храм національної культури від поверх сотні літ. Подивімось що будувала інтелігенція морокміліонового народу за цей час.

Ось цей образ:

На тривкій, мов скала, підвалині здіймаються стіни. Пожалься Боже, що це за стіни! Тут і там стоїть декілька гарних і дуже високих стовпів, що підпирають дах, інші стовпи тонкі, миршаві або недокінчені. Між ними кусники стін то з мармору, то з кам'яного муру, то просто ліплені з глини, то тільки хворостом заплетені. Та стіни не цілі, більша частина цього місця, що його мали займати стіни, світить порожню й дозволяє всяким вітрам і негодам досту до нутра храму. А доброго матеріалу сила сиденна - та лежить порозкидана по землі. Дах з, якийже він! Тут добрий кусень даху з золотої бляхи, там знов кепська гонта, там гарна поливана дахівка, сям знов драниця. Останнє діри й порожня. Зате на верхку даху тут і там всілякі прикраси - деякі гарні, деякі

чудернацькі, навіть смішні... У нутрі розклад на причуд добрий, пивниці чудові й просторі, так, що всю "техніку", потрібну для освітлення, отоплення і т.и., можна на причуд гарно там примістити. Основа підлоги тверда й гладка, наче з криці лита. Та сама підлога то з паркетів то з дощок, то цілком її нема. А по коридорах і салях, попри деякі гарні й доцільні річі... жламу, сміття, бруду до несхожу.

Тепер короткі пояснення цього сумного образу.

Підбудова храму, підвалини, пивниці, долівка - це простонародня етнольоґічна культура нашого народу. Стіни це знання в найширшому значінні - не тільки наука й приміщена ~~нашому-значінні~~ ука, але й уся сума позитивних відомостей у всякої одиниці серед народу. Дах це мистецтво знов у найширшому розумінні: гарна література, малярство, різбарство, музика й т.и. Нутро це зміст і форми товариського й національного життя.

Роздумавши це, не оден з українських культурних робітників затрясється з обурення і пічне вичислювати ймення й факти. Та тут пригадав йому ось, що: ми, Українці, нарід поверх сорокміліоновий, наша земля займає цілу одну десяту частину Європи. Наш культурний добуток меж порівнювати тільки з анґлійським, французьким, італійським, німецьким, московським. І хоч історичні лихоліття нас страшенно били, та все таки наша загально-національна культура не повинна бути нижча, як пр. польська чи чеська. А прецінь так на жаль є.

Причин цієї сумної дійсности є /головних/ чотири. Дві перші я вже згадував: недостача глибошого знання у нашої інтеліґенції й недостача в неї національного почування. Дві дру-

207

гі, це вплив різних універсалізмів /головно червоного/ і вплив чужих національних культур. Недостача глибокого знання не дозволяє нашій інтелігенції зорієнтуватись загально в цьому великому ділі будування загально-національної культури й вести це діло солідно. Тому воно робиться нерівномірно, доривочно, по ділзтанськи. Недостача національного почування робить українську інтелігенцію нездібною до визискування цих великих скарбів, що лежать у нашій простонародній етнольоґічній культурі, і примінення вислідів цього використування до будови загально національної культури. Впливи універсалізмів заставляють нашу інтелігенцію відтягатися від будування рідної культурної домівки, щоби віддатись будуванню "всесвітньої нової культури". А що якоїсь культури таки треба, то українська інтелігенція шукає її у сусідів. Цеж дуже легко. І... можна без обиніяків сказати:

Ціла українська інтелігенція це, культурно беручи /з малими зміїмками/ Москалі чи Поляки, тільки що ці Москалі і Поляки говорять по українськи й називають себе Українцями.

Хоч і як далеко поступила культурна нівеляція в Західній Європі, татам цього не зустрічаємо. Німець Франціз, та Анґлієць відмінні від себе не тільки мовою, але й тим, що зовемо німецькою, французькою, анґлійською "культурною". Кожний освчений чоловік знає, що наука, література, різні галузі мистецтва, навіть спосіб життя, товариські форми і т.д. і т.д. инакші у Німців, инакші у Французів, Анґлійців, Італійців і т.д. хоч усі ці народи належать до західно-європейського культурного круга. У нас

298

цього нема. Наш мужик дуже відмінний культурою від усіх своїх сусідів, наш інтелігент ні.

Починаємо з матеріальної культури. Тут українська інтелігенція нічого оригінального не витворила, адержиться цупко московських, почасти польських взірців. Як Москалі так Поляки що до матеріальної культури стоять дуже низько. Та це пусте для нашої інтелігенції. Вона не може догнупатись до того, щоби брати взірці матеріальної культури від дійсно культурних західно-європейських народів і нічого не бачить поза своїми безпосередніми сусідами, до речі мало культурними. Що більше - вона не раз просто чваниться тим, що вона вихована на високій російській культурі! Щастє, що вже вимерли ті, що так само чванились високою польською культурою!

Ці чваньби відносяться впрочім не так до матеріальної, як до умової культури, що до її обговорювання тепер переходимо. Щодо матеріальної культури справа для кожного думаючого Українця ясна: техніку хліборобства, скотарства, лісництва, водяного господарства, торгівлі, лучби і т.п. мусимо переймати у Англійців, Скандинавців, Німців, Французів і т.и., туди висилати нашу молодь на науку, з відсіля виписувати соціалістів на Україну..

Щодо умової культури українська інтелігенція теж просто невільниця московської почасти польської культури. Як догубні є їхні впливи, я вже не раз доказував у статтях і книжках. Тут обмежуся тільки коротким критичним оглядом: 1. польських і московських умових культурних впливів, 2. головних царин умової культури нашої інтелігенції, як оставали під ціми впливами.

Чи польська й московська умова культура дійсно такі вже нічого не варті? спитає посторонний глядач.

Певно! відповідь український шовініст /небагато їх у нас є, але є!/. Поляки це карикатура західноєвропейських народів, їх культура також карикатура західноєвропейської. А Москалі це ж Аззіяти! дикуни! За цім його бєсїда напевно здегенеруєтьє в лайку...

Вислови того роду, на жаль дуже часті, дають зайвий доказ на цю сумну правду, що правдивого, навітьного націоналізму в нас не має, є зате мілкенський і дурненський шовінізм, Новітній, на наукових основах опертий націоналізм мусить признати, що як польська так і московська "інтелігентська" культура значно вищі як це, щоб можна назвати інтелігентською українською ~~мезам~~ культурою.

Інакше між иншим годі булоб зрозуміти, чому ці обі сусідські культури так довго й широко панували й панують серед т.п.вищих шарів українського народу.

Відколи староукраїнська київська культура як під напором татарського лихоліття, так наслідком систематичного нищення з боку старопольської держави й суспільності нарешті впала /XV.-XVI.вік/, почала польська культура дуже швидко ширитись по українських землях і в другій половині XVII.віку обняла цілу тодішню українську інтелігенцію на всіх землях України. Польща й латина, польські звичаї й моди панували всевладно по всій Україні й сягали навіть глибоко в московський, хоч і як тоді ще дошками забитий світ.

Відірвана Лівобережа від Польщі, руїна Правобережа обмежили щоправда польські культурні впливи від сходу, та ще більше зміцнили їх у західних українських землях. Тут вони панували щораз виключніше аж до кінця XVIII.го віку. Від тоді вони обмежились формально на

300

Галичину й Хомщину, та ще аж у другу половину XIX-го віку були ще дуже сильні на цілій Правобережній Україні.

На Москалів XVII-го віку дивилась українська тодішня інтелігенція як на неотесів, варварів, покликаних в Московщину до Петра й підчас його панування Українці вважали себе й були справжніми "культурними". Та дуже швидко все пішло на виворіт. Від Петрівських часів починає дуже швидко розвиватись російська інтелігентська культура, скомбінована з західно-європейських впливів і старомосковських культурних елементів, своєю чергою знов зложених зі староруського, фінського та татарського культурного майна. Ця російська культура росла дуже швидко в гору і в ширинь, вже в другій половині XVIII століття "просвіщенний" Великорос згорда дивився на "грубих хахлів". А в XIX-ому столітті російська культура, як культура величезної світової держави, підпирана цілим велитенським її апаратом, яко наймогутніший засіб об'єднання, завойовує цілу імперію. Розуміється Україна не творила виїмку. Її інтелігенція в межах російської держави майже без спроб оборони піддалася впливам російської культури. В початках XX-го століття почала російська культура передіставатись навіть до Галичини, де находила прихильників не тільки серед тамошніх руссофілів але й серед переконаних Українців. Вони бачили деякі принадні зверхні форми російської культури у братів Придніпрянців і переймали їх, думаючи, що вони суто українські.

Часи будови української держави й сьогоднішні доказали, як погубний був для справи політичного визволення України вплив чужих культур: польської й московської.

Про так само погубний вплив малярської нібікультури годі тут розводитись. Від що правда допустився повного культурного вбивства на частині української нації, та обмежився тільки на 1 1/2% всеукраїнської національної території.

Зате над польською а ще більше над московською культурою мусимо докладніше застановитись.

Польська умова культура стоїть поглядно дуже високо. Польська наука, хоч не видавала учених великанів, стоїть порівняно дуже високо як на науку народу, що саме в XIX. столітті, коли наука зробила такі величезні поступи наперед не мав державної самостійности. Польська література дуже багато, має багатьох великих письменників, з гармонійно розвита. Так само гарне в Поляків мистецтво. Їх малярство, різьбарство, навіть штучна музика стоїть значно вище від цих самих галузей мистецтва на Україні. Полові й родинні відносини, /головно під французьким впливом/ правда дещо нездорові. Та товариські форми, взоровані на західно-європейських! хоч подекуди заносять пересадю, та все таки дуже вироблені. В суспільному житті дуже видатний нахил до аристократизму й своєрідного буржуйства, відраза до правдивого демократизму й погорда до селянства. В національно-політичному житті Поляків тип "народу панів", нетолерантні, імперіялістичні, шовіністичні.

В польській умовій культурі є одна прикмета, яка заслугує вповні на наслідування з боку Українців. Це національно-патріотична закраска цілої польської культури, це всюди присутня любов до минулого й до майбутнього рідного краю й народу. Ці признаки бачимо всюди і в науці,

що силою розтягає Польщу від моря до моря, хрестить питомі українські чи білоруські живини - /лат./ варіатів польоніца і т.д. і т.д., і в мистецтві. З осібна польська порозборова література мусить бути для нашої світлим взірцем напрямків і почувань. До певної міри не завадилоб нам теж, як антидот проти російських впливів у цім напрямі переймали деякі добрі сторони польських товариських форм.

Та на загал польська культура для Українців ніяк не надобиться. Ця типова культура імперіалістичного народу-пана, який нічого не забув і нічого не навчився. Загальний світогляд польської культури аристократичний, та не аристократія духа а аристократія звичайненська, шляхоцька й її основою. Польська умова культура збудована не на етнологічній культурі польського простолюддя. Вона навпаки й дотепер не нашла шляху до його душі, вона збудована понад ним, не на нім. Взорувати молоду українську культуру на польській значилоб відривати українську культуру від її народнього коріння. Це для нас не можливе й непризмижне. Польська культура гарна, та для Поляків - не для нас.

Російська умова культура квантитативно, почасти теж квалітативно стоїть ще вище як польська. Російська наука головно завдяки могутній підтримці держави, розвинулася дуже значно й видала кількох великих учених світової слави /пр. Менделєєв, Возьков і т.д./. Великі російські белетристи ХІХ.в. /Тургенєв, Достоевський, Толстой, Горькій і т.д./ добули собі світову славу й гурти завзятих приклонників у всіх цивілізованих народів. Російське мистецтво теж досить високо розвине й має в деяких своїх представниках європейські славу. Головним атутом російської культури була все

обставина, що це була офіційна культура такої великої й могутньої держави.

Слабою стороною російської культури з прикметні її полові й родинні відносини. Правда - тільки з української точки погляду. Для московського народу питома для него половина проміскуальність і дивно нетривка зв'язкість родини /снехачество у престолюддя надто велика на наш погляд свобода в подружжях зв'язках і т.д./, не приносять ніякої шкоди. Перейняті яким небудь іншим європейським народом, хочби й нашим, вони зруйнувалиб його дуже швидко.

Так само прикра російська культура з боку товариських форм. Під тоненькою плінкою "розв'язности", "хлібосольства", недобре перетравлених західноєвропейських впливів і т.д. криється необузданість, грубість, брутальність, безоглядність, навіть варварство. Ці прикмети помагали й помагають Москалям держати в послуху підвласні собі, головно-ж азійські народи. Та для нас, що маємо так гарно розвинуті, дуже гуманні товариські форми нашої простонародної культури, російські взірці дійсно не при чім. На суспільно-політичному полі московська культура видатно хилиться до екстремів. На позір вона хилиться посполу і до автократії і до ольократії. Та в дійсності ці два екстремі є в російській умовій культурі на диво змішані зі собою в одну саламаху. В кожній великій одиниці, що її видав московській нарід, в кожній напрямі його народньої думки є така мішанина автократії й охльократії, деспотизму й рабства. Результатом такого обличчя умової російської культури в суспільно-політичних справах була й є суспільна й політична олігархія. До революції панувала горстка бюрократів й капіталістів з царем на чолі на мільйонами масами рабів. Революція 1917 р. не могла піти шляхами європейської революції саме ізза цієї автократично-

304

ождьократичної саламахи, прикметної російській умовій культурі. Мусів прийти совітський устрій, в яким ця сама мішанина виявила себе як найкраще й дала Росії знов горстку комуністичних олігархів. І всяка евентуальна будуча форма влади в Росії мусітиме мати такуж саму олігархічну основу.

Годі меті тут ширше розводитись над нею справою. В кожному разі нині вже кожний освічений Европеець знає, що на суспільно-політичному полі між Европою та Росією віз непрохідна в пропасть. В Европі тези суспільних наук і політики з вислідами життя, їх приміняють до його еволюції і ставляться до них все й всюди критично. В Росії - це якісь відірвані від життя догмати, над котрими "інтелігенти" російської культури ХХ-го віку диспутують цілком так самісінько як їх предки диспутували пару століть тому назад над сугубим чи тригубим "Аллилуя", над тим, чи має бути "рожденна не сотворенна", чи "рожденна а не сотворенна", чи казати, "Господи помилуй" чи "О, Господи помилуй", чи хреститися двома чи трома пальцями і т.д. і т.д. Тоді бач були в моді релігійні справи, нині модні суспільні й політичні законики. А вислід з той, що ніде й ніколи не було й нема такого розбуялого доктринерства, такого виключного оперовання дешевецькими кличами, такої неспілої принципіяльності й мілкенької поступовості і т.д., як саме серед інтелігентів російської культури. Томуто ці інтелігенти такі нездарні в народній, суспільній і політичній роботі, томуто по розбиттю давньої царсько-бюрократично-капіталістичної олігархії мусіла неблаганною коначністю прийти нова совітська олігархія. Хто не має царя в голові, мусить його мати на троні, формальнім чи неформальнім!

305

Кожний, хто бачив, які страшні шкоди принесла розиткови української національної справи ця обставина, що українське державне будівництво опинилося 1917 - 20 в руках інтелігентів російської культури, мусить признати, що молода українська культура мусить багратися російських культурних впливів на цім полі як огню. Нічо инше а політичне й суспільне російське сектантство /в нас це зовуть евфемістично партійністю/, перенесене живцем на український ґрунт, зруйновало українську державність і завдало погубні удари українській культурі!

Бо російські культурні впливи підпомагають як найкраще ці дві головні хиби української інтелігенції, які я вже вище підчеркнув: 1. загальне її нецтво, 2. недостачу в неї широкого національного почування.

Російська умова культура визначається дуже видатною зовнішністю й поверховістю. Ця поверховість видна і в матеріяльній культурі і в науці і в формах товариського життя і в політиці і в рішанню суспільних і економічних справ і т.д. і т.д. Такої недовченої й поверхової інтелігенції як російська, ніде не зустрінеш, хибань на Україні? За те ніде инде не зустрінеш теж такого пустомольства й балакунства, таких шумних фраз і загальників.

Хоч це здається парадоксом, та кожний сяк так обізнаний з російським світом а бвзсторонний чоловік мусить признати, що

російська умова інтелігентська культура не з московською народною. Московський нарід її не творив, коли її "творено" з гори, не brano від народу й його простонародньої культури сливе нічого. Томуто інтелігент, вихований на російській культурі, так далекий від московського /й усякого иншого/ простолюдина, що праця серед народу і для народу для него не під силу. Остання революція дала на правдивість цього погляду зайві докази.

Не диво тому, що російська культура заражує українських інтелігентів національною індіферентністю, яка так погубна для української справи. Українство взагалі в суті опирається на українському простолюдді й довго, довго стояло тільки на чисто етнографічних основах. Щож було робити серед української громади інтелігентовій, хоч Українцеві з положення та перейнятому російською культурою? Для него мужик був що найвище конечним злом. У домартівські часи такий осібняк просто відвертався від усього, що українське. Ставши 1917 р. "мартовським" Українцем, для "мужицького" народу працювати не вмів і не хотів.

З усього наведеного, хоч і як воно купецьке, виходить без ніякого сумніву, що нам Українцям від російської культури годі чого не будь корисного навчитись. Та все таки є в ній одна прикмета, яку вартувало б і нашій наслідувати.

Це великочертність російської культури, яка відбивається дуже позитивно на всіх її витворах, на всіх людях, що нею перейняті. Не думаю тут про цю безмежну фантазію, безпримірну блягу, маняченнє на те-

307

му власної величини і т.д., які там часто проявляються на цій царині. А думаю про це по-чуттє величини й світової рідного краю й народу, рідної культури, це ставлення всім їм великих цілей, світових цілей, менше з тим: чи конструктивних чи деструктивних. Царизм хотів володіння над світом, а бодай над континентами старого світа, большевизм хоче розпалити світову революцію на цілім земнім г'лябї, навіть серед бідлавної російської еміграції повстає нова великочертна думка "Ісхода к Востоку", думка, що вірить у величезну будуччину Росії як могутності не європейської а євразійської, яка має запрягти до свого світовладного воза всі азійські народи, політично й культурно. Її "наукові" основи смішні /пр. концепція перемішування культурних і політичних центрів світа в області щораз то нижшої середньої річної температури та з кожного слова так і б'є почуттє величі Росії й московського народу, почуттє їх великої будуччини, їх великих світових завдань.

Така великочерність доконче потрібна й українській культурі. Борони нас Боже від мегальоманії, яка так часто робить Москалів смішними, та ми Українці мусимо премцінь раз поставити собі як наряд завдання й установити методи, якими ми моглиб дійти до виповнення цих завдань. Так ці завдання, як і ці методи мусять бути примінені до величини українського народу, до величини й світового значіння укра-

308

ї н с ь к о ї з е м л і !

Розглянувши цім способом коротко суть цих чужих культур, які від віків впливають на українській нарід, перейдемо до короткого розгляду різних ділянок його культури, щоби пізнати її нинішний стан. Він не світлий під цю хвилю.

Н а у к а це слово дуже часто в устах людей польської, а ще більше московської культури. Так само тому часто воно на устах українського інтелігента. У москаля воно фраза, у Поляка вчасти теж, в українського інтелігента по змозі ще більша. Тільки що Москалі, як державна нація, з величезними засобами, дійсно дьгнули свою науку розмірно доволі високо. Правда, що головну пайку зробили покликані з закордону чужинці, правда, що позама кількома великими іменами нема в московській науці цього сірого полку солідних наукових робітників середнього й малого типу, правда, що доривочність і ділзтанство там усюди панують. Та все таки московська наука стоїть бодай квантїтативно найвища поміж усіма селянськими. Мабуть безпосередно по ній слідкує польська.

Ми від столїть бездержавний нарид. Нам недоступні були й з такі засоби, які мали й мають не тільки Москалі, але й Поляки, Чехи, Сербо-Хорвати, Болгари. За те всі ці народи багаті менчі від нас. І в них нема такої високої просто-народньої культури як у нас, культури, що велить кожному простолюдинові, здобувати вже в раній молодості всю суму "простого" знання. Й це "просте" знання не таке то мале й несконпліковане, як думає український міщух. Мимома всілихолїть ми повинні в виду цього мати науку, яка між слав'янськими уступалаб хїба тіки

одній московській. Та на жаль так не є. І квантативно і квалітативно наша наука уступає польський і чеській, сербохорватська й болгарська ледви чи її не дорівнюють. Трохи соромно!

Вина не лежить тут у самих українських учених. Є між ними доволі людей з іменами. Вина лежить у цілій нашій інтелігентній громаді. Вона рішучо замало інтересується знанням і просто потапає в морі неучтва. Томуто й видає вона так мало наукових робітників, так мало підпирає їхню роботу. І в результаті дістаємо низький стан нашої науки.

Ще в давніх віках татарського й польського лихоліття можна було саяк-так оправдати цей малий інтерес до знання серед наших тодішніх "інтелігентів". Та в ХІХ. і ХХ-ому столітті неучтва нашої інтелігенції нічим не оправдаєш. Була страшна московська кормига з ріжними заборонами. Добре! Та хтож боронив українському інтелігентові займатись наукою! Коли не як "фаховцеві", то бодай як любителеві. Кілько то завдячує пр. астрономія, ентомологія, ботаніка, геологія і т.п. саме таким дрібним любителям: сільським попам, учителям, лікарям, антикарям, лісничим і т.п. А що вже гуманістичні науки - там число таких солідних ділтантів лезіон! Та це в інших народів - у нас такого немаз. У нас навіть учителі середніх шкіл, що мають просто обов'язок робити дещо на науковому полі, сливе нічого не роблять, щож доперва казати про інших інтелігентів. Це вже добре, коли вони часами дещо "легко" прочитають.

З цього всього виходить цікавий цірцульус вітіосус /лат./. У першу чергу йде неучтво, яке в засташаючий спосіб поширене поміж нашою інтелігенцією. При розмірно дуже значних умових спосібностях, що прикетні кождому Україн-

цеві, й при так само питомій Українцям силі чуттєвої сторони душі, виходять сумні наслідки. Інтелект, не вигімнастикуваний знанням, піддається дуже легко з одної сторони ріжним універсалістичним доктринам, з другої сторони легко доступний самовдоволенню й почуттю всезнальства. Це всезнальство, основане звичайно тільки на більшій чи меншій скількості аксіоматичних фраз, а проте воно дуже голосно й дуже претенціональне. Воно й докінчує цей блудний круг. Таким всезнайкам не хочеться ніяк збільшувати свого знання, тому вони самі лишаються недоуками й ширять недоуцтво дальше й ширше поміж суспільністю.

А відворотна сторона медалі! З загально-го становища треба сконстатувати, що в таких відносинах не може бути на Україні майже ніяких людей дійсно вільнодумних і з самостійним світоглядом. На цім страшенне терпить політичне й культурне життя. Що до дрібніших річей, то мож легко сконстатувати ось що:

Не маємо на рідній мові до тепер ніякої енциклопедії, навіть одно-двотомової для народа. Так само не маємо ні наукового ні популярно-наукового підручника /про шкільні нема тут що згадувати/ по філософії й її споріднених науках, по всесвітній історії, історії всесвітньої літератури, по язикознавству, археології, астрономії, геології, мінералогії, фізиці, хемії, біології, ~~мінеральне~~ ботаніці, зоології, землезнанню, словом у майже всіх науках. І т.п. Ще гірше! В самому українознавстві зійть страшенні прогалини. Одна історія України розпоряджає систематичними науковими конспектами, з деякого боку також література й язикознавство. Одначе де з /поза артикулом Хведіра Вовка в "Український Народ"/ на-

учний конспект української етнології, де з научний конспект землезнання, статистики, геології, флори, фауни і т.п. України? Де з атласи України: історичний, географічний, статистичний і т.п.?

Тільки в малій часті винні тут "українські учені". Дещо більше винні українські накладні, бо працюють дуже несолідно, несистематично не стараються "виховувати" публіку. Та найбільше винна сама наша інтелігентна публіка. Вона любить саму "легку" лектуру, її їй видають накладні, а не енциклопедію, конспекти, атласи... нема "коштів" бо при такій публіці наклад видно не оплачується.

Так само лихо, як з наукою, стоїть справа з літературою й всілякими галузями мистецтва. Те, що ми маємо на цих полях, ніяк не лицює народові серокміліоновому, що маз до того так високо розвитку простонародну літературу й простонародне мистецтво. Я ніякий фахівець на цих полях умовою культури, тож можу тут говорити тільки як рядовик-член громади. І констатую ось що: Коля наша простонародна література /устна словесність/ найбільша й найгарніша поміж усіма слав'янськими, то наша "штучна" література стоїть серед слав'янських ледви може на третьому місці та й то тільки завдяки Шевченкові й Франкові. Вона дуже неповна, страшно доривочна-світить величезними прогалинами. Де з наша опіка, де з наш історичний роман?—процінь наш народ маз величезний епічний хист/думи і т.п./! Де наш сучасний роман? Де ці великі й численні драми, що повинні були наче гриби по дощі вирости в ці страшні часи? Ми, звичайні, ждемо від нашої літератури неначе неначе каня дошу цієї цільчої

312
й живучої води, яка дозволяла б нам витривати у важкій боротьбі за нашу державну самостійність і соціальне визволення, ми "дураки" що все думаємо, що література повинна вповні відзеркалювати ціле життя народу в давній епосі й чекаємо, чекаємо... Ще одна лірика милосердно часами дещо нам кине, неначе каплю води серед пекельної спраги. А впрочім дістаємо переважно речі, що більше або менше торкаються... сексуального питання.

Не хочу далше говорити на сю тему. Думаю тільки, що найважливішим постулатом у цій справі з: негайно перевести на українську мову твори всіх дійсно великих письменників всесвітньої літератури. Може зволять їх прочитати наші літературні титани, може додумавться до того, що в таке врем'я люте, яке переживаємо від пару десятків літ, не пора гратись у "штуку" для штуки".

Багато легше, як літературі, можна простити невиробленість нашій музиці й плястичному мистецтву. Вона без меценатів наче риба без води. Інша річ, що при такій великій музикальності нашого простолюдини виглядає штучна музика вже надто слабенька. З усього мистецтва це один театр мимо краюно непригідних умов досить гарно поставлений.

Та покиньмо вже ці більше можна теоретичні міркування й перейдім до культури в буденнім нім життю.

Наш простолюдин, як селянин так і маломищанин-хлібороб, має завдання своїй старій культурі й своїй індивідуалізові дуже вироблені форми поведіння з людьми. Вони так само своєрідні й гарні, як ціла ця безліч звичаїв і обрядів, з якими зв'язане ціле життя українського простолюдина від початку до кінця року, від колиски до гробу.

Нічого подібного не бачимо в нашій ін-³¹³телігенції. Вона поза народною ношею/звичайно неповна, нестилевою, нераз цілком непотрібно-вживаною/, поза декількома недоломками народних звичаїв і обрядів, нічого від простолюдини не навчилася. Противно вона цурається цей "мужиччини". Натомість наша інтелігенція все приймала й приймає з безкритичним, просто "телячим" захватом чужинецькі форми поведіння, звичаї й обичаї, будь вони добрі чи злі. Розуміється, наша інтелігенція й тут вірна своїм засадам. Вона наслідує не Англійців, Німців, Французів, а Поляків і Москалів. Вплив польський і що до сили й що до простору менчий. За те московський вплив розвельможився не тільки по всій Наддніпрянщині, але /вже навіть перед війною/ почав пошириватись в Галичині.

Я не ворог російської культури, - вважаю її дуже сильною, аналогічною до англосаської серед германських культур, думаю, що вона дуже гарна й доцільна. Та для Москалів - не для нас. Нам вона безумовно чужа й шкідлива. Не тільки тому, - що Москалі наші безпосередні сусіди й що за культурною владою му-сить іти і подітична на довгі віки. Не тільки тому, що російська культура не виросла з простого народу, а з вищих його шарів і коли тепер вона демократизується від якогось часу, то наблизяться вона до московського простолюда, не до нашого. Головні шкідні для нас прикмети російської культури: в знанні зовнішність, у суспільних і політичних справах розвезеність і грубість, в загальнім характері слабкий змісл до дійсностей при крайнім мистицизмі, туманна щирість при чудернацькій дрібничковості, мішанина фаталістичної рези-

г'нації з задористою "широкою натурою" /Крим-314
бахар//лат./ Для московського народу не страш-
ні, бо йому питомі й згідні з його розвитковою
лінією. Для нас вони убийчі. А прецінь...

Є така книжка. Зоветься вона Де морібус
Рутгенорум /лат./ .Писав її Віктор Ген, Німець,
у формі афористичних споминів із Росії в
рр. 1857 - 1873, правда не без жовчі та з ве-
ликим обсерваційним хистом. Прочитаємо її уваж-
но. Хоч там описують майже тільки самих Москалів
і московські відносини, то сливе на мож-
ній сторінці подибуємо таки - наших, українсь-
ких інтелігентів...

Граттез ун Руссе ет воус троуверез ун
Тартара /лат./ - каже стара французька посло-
виця. Новітний український націоналіст мусить
з острахом сконстатувати: Граттез ль'Українін
ет воус троуверез ун Руссе...

З острахом, бо тут лежить величезна не-
безпека для будуччини українського народу вза-
галі. Українська інтелігенція, на жаль, не спро-
моглася ще ввійти на надійний шлях при будуван-
ні рідної національної культури.

Ось і кінець моїм нарисам про основи
українського націоналізму. Дуже багато справ
прийшлося мені тільки з легка зачепити, багато
більше цілком промовчати. Загальний результат
моїх дослідів дуже сумний. Треба сконстатувати,
що серед української інтелігентсько громади
дуже мало навіть старосвітського, вузького
націоналізму. Новітнього, наукового, вільно-
думного цілком немає.

А треба його дуж^{ше}. Всі Українці повинні собі прецінь раз з'ясувати, що дійсний новітний націоналізм це не партійна справа, зрозуміти, що національно повинні думати і стреміти всі Українці без різниці партій: від анархістів, і комуністів до крайніх правих. Бо навіть правдивий космополітизм, інтернаціоналізм, без націоналізму неможливий. Майбутнє загальне об'єднання людства в одну одностайну громаду, з природописної конечності не може ніколи відбутись поза народами, а при народах, при доцільнім розвитку новітнього націоналізму. Космополітизм будуччини, у котрій кожний нарід співає свій голос, це могутній акорд величного хору народів, у котрій кожний нарід співає свій голос. А не універсалістичне об'єднання... дручком, що за одним махом ударить по всіх струнах фортепяну відразу...

ІХ. ДЕКІЛЬКА СЛІВ НА КОНЕЦЬ.

Мої розглядини основ українського націоналізму не мають ніякої претенсії ні на повноту ні на глибину. До цього першого треба було б довголітніх студій на різних царинах наук взагалі, до цього другого инакшої форми - не короткої популярної книжечки, а парубочої наукової монографії.

Вислід цих розглядин, як бачимо, дуже сумний; показалося, що дійсного націоналізму, якого вимагає нинішнє положення українського народу, в нас не має. Що його не годен заступити ні мілкий, старомодний ніби - націоналізм наших наших правіших партій, ні - псевдосоціалістичний чи псевдокомуністичний універсалізм наших "лі-

доказала найкраще ця страшна катастрофа, яка постигла українську державність в останньому п'ятилітті. Ми хотіли будувати національну державу. До збудування національної держави конче потреба, щоби дійсний націоналізм перейняв наскрізь як найширші круги народу. Бо універсалистичні кличі можуть будувати тільки супранаціональні /властиво антінаціональні/ держави на основі територіяльної спільности економічних і політичних інтересів.

Дійсного націоналізму, що відповідавби і змістом і формою нинішнім часам, не було в українського народу 1917 - 1922. Всякі сураґати, на яких треба було опирати державне будівництво, завели й мусіла наступити катастрофа.

Чи ми багато навчилися з тієї катастрофи?

На мою думку не багато, дуже небагато. Наші "праві" думають і далі в старих категоріях, наші "ліві" далі віддаються з витривалістю, що гідна ліпшої справи, поборюванню всякого прояву національної думки. Соціаліст В. Старосольський публікує книжку п.з. "Теорія нації", в якій всілякою діалектикою зводить націю в дійсности до якогось безтілесного фантому, соціаліст Е. Гуцайло з більшою ширістю зводить її до фікції. З "правих" Д. Донцов, у пито- мій йому одежині типового російського публіциста, радить оперти національно-державні змагання Українців на Польщу й Румунію й розуміється на Францію, забуваючи, що Польща й Румунія в купі мають куди замало сили, щоби тільки допомогти до розв'язання української проблеми й як "союзники" показали дуже ненадійними. Зновуж В. Панейко, в одежині західно-європейського публіциста, дуже зручно

пропагує східно-європейську федерацію, забу-
ваючи що вона далаб Україні на різні великі еко-
номічні некористи і поставилаб під знак запитан-
ня розвиток Українців як нації взагалі. Мимо-
хіть приходить думка, що в українській інтелі-
генції крім згадки короткого часу власної дер-
жавности, згадки, що з світла далекого не для
всіх Українців, що лишилося сливе нічого від
величезного зриву 1917 і 18 років. Всякому без-
сторонному здається, що справа української дер-
жавности стала на цілі десятиліття неактуаль-
на...

Не диво, що признаки зневіри щораз мно-
жаться, як у краю так і серед еміґрації...

Чи опускати нам руки?

Ні! Стократь ні!

Українська земля така велика, так ^{ви}гідно
положена, така багата, українській нарід та-
кий великий, здоровий, здібний, має такі цінні
завдатки в своїй простонародній культурі, що
перед цим краєм, перед цим народом відчиняються
в будучині величезні можливі
в о с т и.

Україна може й повинна бути головним осе-
редком європеїзації Передньої й Центральної
Азії. Вона може й повинна бути головним зеном
у цім ряді країв європейсько-арійської культури
який повинен одноцільною полоєю обхопити цілу
північну півкулю здовж приблизно 50-го рівно-
біжника північної ширини. Великі, вже існуючі
звена цего культурного ланцюга країв - це ан-
ґльо-саскі держави Північної Америки: Канада
і З'єднані Держави, Велика Британія, германсь-
кі краї Середньої Європи. Звідси аж по Тихий
Океан відчиняється поле для діяльности молодих
ще культурно й політично слав'янських народів.

Та поміж ними тільки одні Чехи розуміють своє завдання й стараються його виконати. Та вони на жаль нарід невеликий, їх земля малопростірна. Поляки вдвоє менчі ~~від Українців, їх менше~~ ^{числом від Українців, їх} земля малопростірна, їх політична експансія на довшу мету неможлива, їх культурна експансія теж без більшої будучини, бо їх культура збудована й шлекана на лад романських культур, не на простолюдді, а понад ним. Москалі пішли за дійсно європейською культурою тільки ~~вільно~~ ^в внішностях, вони пішли самостійними шляхами. Ассіміляція азійських народів, обожання колективу й поборювання індивідуалізму вповні відчахнули їх культурний шлях від шляхів дійсно європейської культури.

Тому те саме перед європейським народом лежить велике завдання: На щі пити здорові зразки дійсно європейської культури на сутоарійську, дуже надійну дичку української простонародної культури й виростити могутнє дерево-великана на новій українській культурі й зосібна суспільно-політичної думки, дерево, що кидає своє благодворну тінь аж до берегів Індійського і Тихого Океану. Українці дали докази, що вони в хліборобській колонізації не гірші Англьосасів. В нашій ниви з "гону" не тільки "від Карпатів аж до Дону", але далеко, далеко більше! Й ратаї ми несогірші! Та щоби сповнити це величезне завдання, яке природа поставила перед українським нарід, мусить він добре походити коло цієї дички, добре добирати зразків, старанно